

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 177 (35).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasisaadetud seaduseelnõude kohta. — 3. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek siseministrile Warnja küla elanikkude peksmise kohta kohaliku politseiniku poolt. — 4. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek siseministrile Wiljandi maakonnas seaduswastaselt wõetud isikumaksu kohta. — 5. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töökaitse kommissariaadi tegewuseta oleku kohta Inglis-Balti laewa- ja masinaehituse a-s. töölistele maksmatajätetud palga wäljanõudmise asjus.

Riigikogu koosolek 14. detsembril 1922 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, haridusminister **A. Weiderman**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wirma**:
wastuwõtmine. Awan Riigikogu koosoleku. Kas tehakse mingisuguseid ettepanekuid päewakorra kohta? — Ettepanekuid ei ole tehtud, siis loen päewakorra wastuwõetuks.

2. Teadaandmine Enne päewakorra komisjonidesse juurde minekut on sõna antud ja Wabariigi Walitsusele antud ja Wabariigi Walitsusele tagasisaadetud seaduseelnõude kohta.
miseseks, missugused seaduseelnõud on Riigikogu juhatusel poolt komisjonidesse antud.

Abisekretäär **J. Bergman**:
Riigikogu juhatusel poolt on komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud (loeb):

1) Seaduseelnõu riigiametnikkude ja teenijate koosseisude ning nende palkade kohta — rahaasjanduse komisjoni;

2) seaduseelnõu riigiasutuste 1922 a. krediitide sulgumise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

3) rahaministeeriumi 1923 a. koosseisude muudatuste eelnõu — eelarwekomisjoni;

4) seaduseelnõu perekonna-abiraha seaduse muutmise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

5) 29. sept. 1917 a. linnade sissetulekute ja wäljaminekute seaduse § 49 — 31. detsembri 1920 a. redaktsiooni muutmise seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

6) seaduseelnõu perekonna-abiraha maksmise osalise lõpetamise kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

3. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek siseministrile Warnja küla elanikkude peksmise kohta kohaliku politseiniku poolt.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Juba kauemat aega tekitab Peipsiäärsel walla, Warnja küla elanikkude keskel õigustatud nurinat ja rahulolematust kohaliku politseiniku Martinson'i tegewus. Olles jäme ja äärmiselt toores elanikkude wastu, tarwitab Martinson oma ametikohuste täitmisel sagedasti peksu kaitseta elanikkude kallal.

Nõnda peksis ta läinud talwel Lawrenti Kusnetsoff'i nii, et see kaks nädalat haige oli; kewadel peksis ta Iwan ja Andrei Sawosdkin'id, suwel Firsu Kutkin'it, augusti lõpul Siliwjerst Sudajew'it jne.

Üks meie rühma liigetest pööras wiimase peksu puhul septembri algul Tartu maakonna politseiülema poole, andes temale materjaali Martinson'i tegewuse kohta ja palus tarwitusele wõtta abinõusid Warnja küla elanikkude kaitseks. Nüüd on ligi kaks kuud sellest möödas, aga Martinson püsib ikka alles omal kohal.

Silmas pidades eeltoodut paneb i. s. t. p. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörda

siseministri poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on siseministril teada, et Peipsiäärse wallas Warnja külas politseikordnik Martinson tarwitab sagedasti peksu kohalikkude elanikkude kallal ja et Tartu maakonna politseiülem, teades seda, ei wõta abinõusid tarwitusele sarnase ametniku kõrwaldamiseks?

2) Kas kawatseb siseminister wastutusele wõtta peksutarwitawat ametnikku, kui ka tema otsekohest ülemat, kes seda temale alluwas piirkonnas sündida laseb?

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimiskoosoleku päewakorda.

Tallinn, 25. okt. 1922 a.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) E. Jonas,
J. Tiks,
A. Sprenk.“)

E. Jonas (is.): Mul on elawalt meeles weel samalaadiline arupärimine, mis oli esitatud paar aastat tagasi rkl. Allikso peksmise puhul politsei poolt. Selle arupärimise arutamise ajal nõudis siseminister, toodagu temale tunnistajad, kes wõiksid tõendada, missugune politseinik Allikso'd peksis, ning kahtles isegi, kas teda üldse peksud, kuigi arstid tunnistasid, et Allikso käewarrel peksujäljed näha olid. Allikso'l ei olnud wõimalik tunnistajaid tuua ja siseminister jättis arupärimises toodud süüdistusele käigu andmata. Käesolew arupärimine on sama laadi. Siin on nüüd andmetega põhjendatud, kuis politseinik tarwitab järjekindlat peksu rahulikkude elanikkude kallal külas.

Kaugel Tallinnast, Peipsi ääres, kuhu walitsuse silm ei ulata, asub Warnja küla, kus arupärimises nimetatud politseinik Martinson tunneb end täieliku isewalitsejana. Mõõda minnes igasugustest walitsuse instruksioonidest ja talitades nii, nagu ta seda ise heaks arwab, on ta oma wõimu täieliku autoriteedi maksmapanemiseks walinud rusika ja nuudi. Kogu küla elanikud wärisewad, kui see politseinik uulitsal liigub. Igaüks, kes julgeb tema korralduste wastu rääkida, ehk nende alla sõna lausumata mitte painduda, hoolimata sellest, kas need korraldused õiglasel wõi mitte õiglasel — saab demokraatliku wabariigi rusikakangelase käewarre rammu tunda. Nii on tema läinud talwel peksnud Lawrenti Kusnetsoffi. See on wäikene poiss, umbes 15—16 aastat wana, keda kahtlustati mingisuguste kinnaste

näppamises, kuid kelle süüd keegi kindlaks ei teinud. Edasi, kewadel on seesama politseinik peksnud Iwan ja Andrei Sawosdkin'id, suwel Firsu Kutkin'it, augusti lõpul Siliwjerst Sudajew'it jne. Kõik need isikud, samuti kogu küla elanikud wõiwad siseministrile tõendada, et see politseinik wäga hoolimatult käib ümber inimestega. Ilma et ta püüakski asja sissusse tungida, tarwitab otsekohe wägivalda. Wiimane nimetatud peksudest, mis andis meile õiguse ja põhjuse arupärimist esitada, oli nimelt järgmine: Selle küla elanikud on peaaesjalikult kalamehed ja töölised. Wiimased rändawad kewadel harilikult südamaale ehitustöödele ja tulewad siis suwe jooksul paar korda pühadeks koju. Nad on nimelt wanausulised, nähtawasti wäga usklikud ja peawad kõigist usu- ja külakommetest kõwasti kinni. Kõnealolewal korral pühitses kogu küla nõndanimetatud „õnapüha“. Töölised, saades üle hulga aja üksteisega kokku, nagu see Wene külades moes, hulkusid salgana ühest külaotsast teise, ning peatasid wiimaks ühes teemajas, kus juttu ajades ja lauldes aega mööda saadeti. Teemajasse ilmus ka see kurikuu- lus politseinik Martinson ja nõudis, et laulmine silmapilk lõpetataks. Ta nõudis seda, ilma, et teemajapidaja teda oleks palunud seda teha, ehk kooswiibijad kuidagi korda oleksid rikkunud, sest nagu ma tähendasin, ajasid töölised isekeskis juttu ja laulsid. Martinson segas aga ennast omawoliliselt waele ja küsis laua taga istuwalt tööliisterühmalt, kes neist laulis. Paha aimamata wastasid wennad Sudajew'id, et nemad on laulnud. Seda kuuldes wirutas politseinik ühtki seletust andmata ühele rusikaga näkku ja ähwardas teist rewolwriga lasta. Et ennast kaitsta, wõtsid töölised temalt rewolwri ära ja tegid seda sellepärast, et Martinson tol korral oli purjus olekus. Järgmisel päewal andsid nemad rewolwri Martinson'ile kätte, kuid Martinson ei leppinud sellega, waid tellis wälja kohtuuriija Tartust ja laskis mehed selle eest kinni panna, et tema ise neid läbi peksis. Mehed istusid mõni aeg kinni, olgugi et neil waja oli paari päewa pärast oma töökohta tagasi minna. Lõppude lõpuks, kui kohtuuriija kõik selle materjaali läbi waatas, oli tema sunnitud töölisi wabastama, sest et nad tunnistajate tõenduste järele olid ennast wäga korralikult Martinson'i wastu ülewal pidanud ja kogu süü selle konflikti asjus langes politseiniku peale.

Mitte ainult nimetatud küla Wene rahwusest elanikud, waid ka teised, eestlased, nagu kooliõpetaja ja mõned kaupmehed, tõendawad ühest suust, et Martinson on wäga kerge käega. Seda tõendawad needki, keda Martinson mitte puutunud ei ole. Inimesed aga, kes peksa on saanud, ei julge mingisugust kaebtust Martinson'i vastu tõsta, sest nad ei ole kuidagi wiisi kindlustatud, et kaebtuse järele Martinson nende majadesse sisse ei tungi ja neid seal kas wõi minu pärast surnuks ei peksa. Martinson on mingi isewalitseja koha seal külas omanud, kelle wägiwalla vastu ei aita ükski abinõu. Sellest wiimasest peksujuhtumisest Warnja külas sain mina juhuslikult teada ja pöörasin Tartu maakonna politseiülema poole ning nõudsin, et see wõtaks ette uurimise ja annaks asjale käigu. Politseiülem lubas seda teha ja ma andsin temale kõigetäpiseamad teated Martinson'i wägitegude kohta. Kuid läks kuu wõi kaks mööda ja mitte mingisuguseid samme tema selleks ei olnud astunud ning Martinson püsib endiselt omal kohal. 21. oktoobril esitasime meie selle arupärimise ja nüüd ei ole sest ajast saadik teateid, kas see politseinik lahti lastud koha pealt, wõi seal edasi püsib. Wõib aga kindlasti oletada, et tema mitte lahti lastud ei ole.

Meie oleme kõik teed läbi katsunud, et sarnasele seaduswastasele politseiniku määratsemisele piiri panna, kuid pole mingisuguseid tagajärgi saanud. Meil jäi üle wiimane tee — pöörata Riigikogu poole arupärimisega ja nüüd oleks huwitaw kuulda siseministri seletust selle kohta, kas tema ka käesolewa arupärimise puhul mõtleb samuti talitada, nagu ta samalaadiliste ennemalt esitatud arupärimiste puhul on talitanud, nimelt süütut nagu ette tehes öelnud, et temal ei ole andmeid, tema ei tea sellest midagi.

Ma tahan aga ühe asjaolu peale veel tähelpanu juhtida. Peale otsekoheise peksmise tõuseb päewakorrale veel üks moment ja see on nimelt rahwuslik. Suur osa elanikka selles külas, — arwan umbes 90%, on wenelased, ning Martinson ongi oma tegewuse programmiks wõtnud järgmise loosungi: „Ega nende sigadega teisiti ümber käia ei saa.“ Meie arupärimises nimetatud mõned nimed tõendawad, et kogu Martinson'i tegewus on juhitud wenelaste vastu. Ta on showinist ja sealseid wenelased rõhutawad, et selle walitsuse agendi tegewus on sihitud just ainult nende vastu ning seleta-

wad, et see mitte sellepärast ei sünni, et nemad miskipärast halvemad elanikud oleks kui teised, waid sellepärast, et nemad wenelased olewat. Martinson aga tõendab, et tema ei saawat teisi abinõusid tarwitada sellepärast, et wastasel korral edeneks hirmus kiiresti salakaubawedu üle Peipsi.

Agaga peab tähendama, et nendest inimestest, kes siin meie arupärimises on nimetatud, ei ole mitte ükski salakaubawedaja. Kogu küla tunneb neid kui töölisi, kes töötawad müürisseppadena, puutööstistena jne, kes Wiljandis, kes mujal, nii et nemad ei ole külas ligi pool aastat enam elanud ja ilmusid külla ainult püha-depidamiseks. Tähendab, siin ei saagi juttu olla sarnaste abinõude tarwitamisest ainult konterpantistide vastu. Siin on tegemist ikka ainult selle waatewinkliga, mis laseb wenelasi paista niisugustena, kellega teisiti ei saa toime, kui tuleb tarwitada abinõusid, mis kuidagi kokkukõlas ei tohiks olla seadustega. Tahaks iseäranis rõhutada, et see rahwuslik moment eriti just seal tähtis on, sellepärast, et kogu peipsiäärsele maaribal, mis ühendatud Peipsiäärseks wallaks, elawad peaaesjalikult ainult wenelased. Ja kui nüüd ei tooda mingisugust lahendust, ei katsuta neid wäärnähtusi, mis seal awalikuks tulnud, arutuse allagi wõtta, waid minnakse neist lihtsalt mööda, nagu neid ei oleks olnudki, siis ei tohitaks küll mitte pahane olla, kui rahwuslikud rühmad täie õigusega tulewad kaebtusega, et meil Eestis tõesti pööratakse wähe tähelpanu wähemusrahwaste õiguste kaitsmise peale. Kõiki neid asjaolusid silmas pidades, panen ette seda arupärimist vastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääle tatakse. Loetakse hääli.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud 19 Riigikogu liiget, seega ei ole arupärimine mitte vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek siseministrile Wiljandi maakonnas seaduswastasel wõetud isikumaksu kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogu poolt 15. dets. 1921 a. wastuwõetud seadusega omawalitsuste heaks nende 1921 a. puudujääkide katmiseks wõetawate maksude kohta anti maakonna omawalitsustele õigus 1921 a.

puudujäägi katteks võtta ühekordset maksu kas kunni 20% suuruses igalt tulumaksu maksjalt tema 1921 a. tulumaksu määrast või isiklikku maksu kunni 400 margani iga isiku pealt, kes 1921 a. waldade piirides isikumaksu maksid, kusjuures maakonnaõukogul õigus oli võtta kumbagi maksu kas täielikult või osaliselt ja mõlemad ka koos.

Wiljandi maakonnaõukogu otsustas omal koosolekul 16. detsembril 1921 a. võtta maakonna 1921 a. puudujäägi katteks isikumaksu kõigilt väljaspool linna ja alewi piire elawailt mees- ning naiskodanikkudelt 400 Emk., arwates maksu alla meesisikud 20 a. wanadusest peale kunni 60. eluaastani ja naisisikuid 20—50 aastani, kellel waldades alaline elukoht.

Selle otsusega laiendas Wiljandi maakonnaõukogu isikumaksu eeltähendatud seaduse wastaselt ka nende waldade peale, kus walla omawalitsused olid maksujaotuse korraldanud elanikkude maksuwõime kohaselt või äärmiselt õigustatud isikumaksu üldse ei wõtnud, ning maksustas neis waldades, kus küll isikumaksu wõeti, kus aga isikumaks oli liigitatud elanikkude maksuwõime, wanaduse ja soo järele, ning teatawad liigid isikumaksust hoopis wabastatud, samuti seaduswastaselt kõige kõrgema isikumaksuga ka need elanikud, keda wald oli wabastanud, wabastades omalt poolt määratud wanadusnormidega osa jõukaid maksjaid, kes waldade poolt olid täie õigusega arwatud maksu alla.

Siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus, kes oma järewalwe õiguse teostamises tihti armastab minna sääskede kurnamiseni, on jättnud protesteerimata selle seaduswastase ja sihiliku otsuse, millega Wiljandi maakonnaõukogu hoolimatult surus mainitud maksu ühetaoliselt kehwide ja jõukade kodanikkude peale, hoopis loobudes tulumaksust ja isikumaksu liigitamisestki kodanikkude maksuwõime kohaselt.

Eeltoodud asjaolusid silmas pidades, paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörduda siseministri poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on siseministril teada, et Wiljandi maakonnawalitsus wõtab oma 1921 a. puudujäägi katteks isikumaksu seaduswastaselt?

2. Miks ei ole järewalwe korras protesteeritud sarnase maksustamise vastu?

3. Mida kawatsetakse ette võtta seaduswastaselt maksustatud isikute õiguste jaluleseadmiseks?

4. Kas kawatsetakse wastutusele võtta need, kes on wõimaldanud sarnase maksustamise?

Palume võtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimiskoosoleku päewakorda.

Tallinn, 25. oktoobril 1922 a.

I. s. t. p. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) J. Piiskar,

J. Tiks,

A. Sprenk.“)

J. Piiskar (is.): Esitatud arupärimises käsitatakse isikumaksu küsimust, mis kuidagi ei lahene ja mida, nagu walitsuse deklaratsioonist näha, ligemal ajalgi ei kawatseta lahendada, sest nagu deklaratsioonist kuulsime, ei olla wõimalik senniseid maksusid ümber korraldada, ei olla wõimalik teostada mingisuguseid uuendusi maksuwõtmise asjus ja maksusüsteemi muutmises üldse. Maksusüsteemis jääwad maksma need seisukohad, mis senni on püsinud, sest eriti põllumeeste rühm on sellest huwitatud, et maksukoormat weeretada ikka rohkem ja rohkem kehwide maksjate õlgadele. Sel põhjusel ongi meie poolt arupärimine esitatud. Meie poolt esitatud isikumaksu kaotamise eelnõu on rahaasjanduse komisjonis tagasi lükatud, tähendab endine kurs püsib täies ulatuses edasi. Sellest tehakse kohtadel tarwilikud järeldused ja maksuwalitsused eriti neis maakondades, kus põllumeestekogud mõjul, arendawad seda poliitikat suure hooga edasi. 1921 a. puudujääkide katteks wõimaldati sellekohase seadusega ühekordne lisamaksu wõtmine. Selle seadusega wõimaldati, kas võtta tulumaksu kunni 20% maksja maksumäärast, või võtta isikumaksu maakondade heaks kunni 400 marka, linnade heaks — 250 marka ja waldadele — 500 marka. Maakonna nõukogudel oli wõimalus võtta kas üht või teist maksu, ehk määrata mõlemad korraga. Üldine tendents kaldus isikumaksu poole ja leidis Riigikogu parempoolsetes rühmades, eriti põllumeeste rühmas, toetust, sest see olla kõige kergem ja kõige otstarbekohasem maks. Selle üldise tendentsi järele talitas ka Wiljandi maakonnaõukogu, kui ta tegi järgmise otsuse: Võtta maakonna 1921 aasta puudujääkide katteks isikumaksu iga väljaspool linna ja alewit ela-

walt mees- ja naisisikult 400 marka, arwates maksu alla meesisikuid 20 aastast peale kunni 60. aastani ja naisisikuid 20.—50. aastani, kellel waldades alaline elukoht on.

See otsus ei ole aga kokkukõlas seadusega, waid oli tehtud, et maksukoormat weeretada sihilikult kehwemate õlgadele. Maakonnawalitsus on selle oma otsusega seadusest üle astunud, on põllumehelikum olnud, kui Riigikogu põllumeeste rühm selle seaduse arutamisel. Sellest seadusest on mööda mindud nimelt selles mõttes, et seadusega anti õigus wõtta isikumaksu täiendawalt nendelt, kes 1921 a. waldade piirides isikumaksu maksid. Wiljandimaal on aga mitmed wallad, kus isikumaksu 1921 a. üldse ei wõetud. Tähendab, seaduse otsekohese mõtte järele ei oleks õigust olnud nendelt waldadelt isikumaksu üldse wõtta. Kas see otsustarbekohane oleks olnud ühelt wallalt wõtta ja teiselt mitte, see on iseküsimus. Kui maakonnanõukogu leidis, et isikumaksu wõtmisega seaduses määratud piirides oleks ühed wallad maksu alla pandud, teised aga wabaks jäänud, siis oleks ta pidanud isikumaksust üldse loobuma. Ja seaduse järelwalwajad oleks pidanud selle eest hoolitsema, et seadust täidetak. Seda pole aga tehtud. Edasi teame, et paljud wallad on isikumaksu alt wabastanud kehwemaid kodanikke ja maksustanud jõukamad kihid, mitte teatawa wanaduseni, waid kunni surmatunnini, tähendab ka üle 60—50 aasta, mis maakonnanõukogu wanaduse alammääraks on wõtnud. Osa maksjatest, kes käisid waldade poolt määratud maksustamise alla, on wabastatud; teine osa, peajasjalikult kehwad, pandi maksu alla, sest otsuses on öeldud, et iga isiku pealt wõetakse maksu, see on — ka nendelt, kes waldade poolt wabastatud. Ühelt poolt siis kehwema kihil maksu alla wõtmine, kes waldade poolt wabastatud oli, teiselt poolt nende wabastamine, kes waldade poolt täiesti õigusega olid maksustatud. See on igatahes seaduse rikkumine. Kuid see näitab ka, mis sihis maakonna omawalitsus maksusüsteemi on arendanud. Mitte, et maksu õiglasemalt määrata, waid just selle wastu on tehtud maks vähem õiglaseks ning weeretatud suuremate maksumaksjate pealt kehwemate peale ja wabastatud maksu alt jõukamaid. Ei ole maakonnanõukogu ette wõtnud ka maksu liigitamist, waid on kõigile ühetaoliselt määra-

nud 400 marka, see on — maksimaalse normi, mis üldse määrata wõidi.

Meie arwates oleks pidanud need seadusest kõrwalkaldumised silma paistma kõige pealt järelwalwe asutusele. Järelwalwe asutus ei ole aga mitte protesteerinud ja nähtawasti rehkendas maakonnanõukogu õieti, sest ega ta muidu sarnast otsust ei oleks teinud. Temal oli aga teada üldine tendents, mis walitseb walitsuses ja ka omawalitsusasjade peawalitsuses ja sellepärast rehkendati wäga õieti, kui seaduswastaselt talitades arwati, et ega sellest midagi ei ole. Aasta on sellest juba möödas, kuid see seaduswastane otsus on ikka alles jõus.

Olen kaugel nõudmisest, et omawalitsusasjade peawalitsus hakkaks omawalitsuse otsuseid sisuliselt rewideerima. Ei saa aga mitte öelda, nagu lubaks siseministeerium omawalitsusi wabalt talitada. Just wastuoksa. Ma tuletan meelde kuulust Pärnu juhtumist, kus siseministeerium otsis rööpaid, kuhu juhtida maakonnanõukogu. Wõi teine juhtumine jällegi Pärnus, kus omawalitsusasjade peawalitsuse teenijale abiraha määramise sel põhjusel, et ettepanek olewat lahtiselt hääletatud, kuna kodukord nõuda kinnist häälendamist. Siin on tegemist sääskede kurnamisega, peetakse kinni kõigesuurematest peensusetest. Wiljandi maakonnanõukogu tegewuses ei ole aga omawalitsusasjade peawalitsus mitte näinud seaduse rikkumist, on kaameli rahulikult alla neelanud. Kui omawalitsusasjade peawalitsus ei näe jämedaid seaduse rikkumisi omawalitsuste asjaajamises, mis ülesanne tal kui järelwalwe asutusel siis õieti on? Kas walmistada omawalitsuse seaduseelnõusid, mis oleks olnud mõnikümmend ehk sada aastat tagasi wäga otstarbekohased ja kõlbulikud, praegusel ajal aga ainult tolmunud arhiiwimaterjaal. Selleks ei tarwitseks peawalitsust pidada, seda wõiksid arhiwaariused palju paremini teha.

Ehk küll 1922 a. juba lõpule hakkab jõudma, ei ole Wiljandimaal kaugeltki jõutud kõiki isikumaksu sisse nõuda. Arusaadaw, et sarnane seaduswastane maksuse sissenõudmine wälja kutsub opositsiooni, mil põhjusel ei ole senni korda läinud seda maksu sisse nõuda. Seda enam, et Wiljandi maakond on määranud ka kõigekehwematele isikumaksu 400 marka, isegi nendele, kes wallawalitsuselt abi saawad.

Nuhtlusseaduses öeldakse, et seaduswastaselt nõutud maksud peawad tasutud saama ühes tekkinud kahjudega. Sellest peab järeldama, et maksjatel on õigus seaduswastalist maksu tagasi pööda. Omawalitsus saab hulga kohtuprotsesse, maakond hulga wäljaminekuid. Niisugune on üldjoontes selle otsuse tagajärg ja see maksupoliitika, mida Wiljandi maakond on ajanud 1921 a. puudujäägi katmisel. Walitsus ei ole takistanud maakonnakohtukogu sarnase otsuse tegemises. Siis peab seda tegema Riigikogu. Parem poolne enamus kiitis täna heaks politsei poolt toimepandud peksmised, mis politseile ainult ergutuseks on. Niisamuti wõib ta ju heaks kiita Wiljandi maakonnakohtukogu tegewuse, mis otsus näpunäiteks saab, et nõukogu järgmise eelarwe kokkuseadmisel weel suurema õhinaga selles sihhi talitaks. Aga ega see heakskiitmine sarnast talitamist weel õiguspäraseks. sündinud fakti olematuks ei tee. Arupärimise esitajate nimel teen ettepaneku see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Arupärimist on toetanud 18 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töökaitse kommissariaadi tegewuseta oleku kohta Inglis-Balti laewa- ja masinaehituse a.-s. tööliste maksmatajäetud palga wäljanõudmise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Juba 1. oktoobrist alates hakati Inglis-Balti tehastes tööliste korraldust palga wälja maksma. Maksu tähtaegadest ei peetud kinni, neid pikendati alatasa, kunni lõpuks 16. nowembriks kõigil töölistel ja wabrikuteenijatel kahe nädala

palga saamata jäi. Wabrikuwalitsus teatas kuulutuste läbi, et rahapuudusel lükatakse maksutähtaeg 20. nowembrini edasi. Kuid ka 20. nowembril ei maksetud töölistele palga wälja.

nädala möödas, aga kommissar ei ole ühtegi sammu astunud tööliste palga wäljanõudmiseks.

Nimetatud tehastes töötab aga üle tuhande tööliste ja teenija, kes korratu palgamaksmise tõttu äärmiselt kitsikusse seisukorda sattunud.

Kõiki neid asjaolusid silmas pidades, paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei rühm Riigikogule ette pöörduda töö- ja hoolekandeministri poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on töö- ja hoolekandeministril teada, et Inglis-Balti laewa- ja masinaehituse a/s. töölistel, kellele palk mitme nädala eest wälja maksmata, pöörasid 22. now. töökaitse kommissari poole palwega teha korraldust palga wäljanõudmise asjus ja et töökaitse kommissar senni weel ühtki sammu tööliste õiglase nõudmise rahuldamiseks teinud ei ole?

2) Kas mõtleb minister töökaitse kommissari ta tegewuseta oleku ja korratu ametikohuste täitmise eest wastutusele wõtta?

3) Mis mõtleb töö-hoolekandeminister teha, et tööliste kõigekiiremas korras palk wälja maksetakse.

Palume see arupärimise-ettepanek lähema arupärimiskoosoleku päewakorda wõtta.

30. now. 1922 a.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel.

(Allkirjad) Oskar Gustawson.
A. Sprenk.
W. Orras.
J. Tiks.“)

O. Gustawson (is.): Asjata kahjurõõmu ära hoidmiseks keskel ja paremal pool, nagu oleks meie oma arupärimisega sisse kukkunud, wõin tähendada, et see küsimus, mida meie arupärimine käsitab, on wahepeal osalt lahendatud, peale selle, kui meie rühma liige seltsimees Jonas walitsuse deklaratsiooni puhul peetud läbirääkimistel Inglis-Balti tehase sündmusi siit kõnetoolilt awalikult oli paljastanud. Küsimus on lahendatud — aga ainult osalt. Ühelt poolt on endiselt selgitamatuna püsimas need põhitingimused, mis wõimaldawad sarnaseid wahejuhtumisi, nagu see oli, mida meie arupärimine käsitab. Teiselt poolt on töö- ja hoolekandeministerium seletuse wõlgu oma seisukoha ja kawatsuste kohta Inglis-Balti tehase sünd-

muste suhtes. Töö- ja hoolekandeminister neab ütlema selge sõnaga, kas ta tahab talle alluwait ametnikka nende lohaka teenistuskohuste täitmise eest wastutusele wõtta ja mis mõtleb ta üldse teha, et neid härrasid sundida kohustusi töökaitstes korralikult täitma. Meie rühm jääb sellepärast oma arupärimise juurde täies ulatuses.

Arupärimise enda juurde üle minnes, peab eel kõige tähendama, et Inglis-Balti laewatehas ei ole tundmata suurus Riigikogus. Selle laewatehase armust elamine üle läinud aastal siin ühe parlamentlise suurpäewa. See oli siis, kui tolleaegne Riigiwanem enne Inglis-Balti tehase rendilepingu kohtus arutamisele tulekut oli enda juurde komandeerinud kohtuniku, et anda talle isalikku informatsiooni, ja kui Jaan Tõnisson selle intsidendi armust tundis enese olewat kutsutud kaitsema kodanlise kohtu kodanlist rippumatust riigiisa informeeriva surwe wastu. Jaan Tõnisson jättis siis oma tormitsewas kõnes, mis mässas kui maru weeklaasis, meelega mainimata need olulised alused, ma ütleksin parem — onulised wõi wellelised alused, mis teatawa wahejuhtumise tingisid. Meie rühm näitas juba siis, et siin ärewuses ollakse mitte niipalju kohtu rippumatuse kui sarnase rikkumise pärast, waid eel kõige sellepärast, et teatud kodanliste kihtkondade ahned appetiidid wastollu olid satunud. Nende kõikide jalad olid tatsutanud, aga ainult ühe killa suu ulatas matutama. Siit see alarmeeriw hädakisa: isamaa on hädaohus. Mis aga tõesti hädaohus oli — määratu hulk rahwawarandust Wene-Balti tehases. Oli kahju, et Riigikogu tol korral lähemalt ei hindanud selle suutäie suurust, millepärast intrigeeriti ja informeeriti. Meie pidime waid leppima tehase rendilepingu kinnitamisest keelduwa rahukogu kohtuotsuse motiwatsiooniga, kus rõhutati, et rendile wõtta tahtjal Inglis-Balti a/s. puudub warandusline garantii, mis kindlustaks tehase rendilepingus tingitud eksploateerimise ja tehasesse mahajäetud määratute waranduste usaldamise seltsi kätte. Järgmine kohtuinstants aga hindas rendilepingus pakutud garantiid kaugelt kõrgemalt ja tehasewarandusi märksa madalamalt ning — kinnitas lepingu, mille põhjal Wene-Balti laewatehas Inglis-Balti a/s. rendile anti. Läinud aasta 15. dets. asus uus peremees tehast eksploateerima. Nõnda siis rendileandja ning rendilewõtja wõiwad

pühitseda esimest aastapäewa. Just nüüd selle aastapäewa algul on aga Inglis-Balti laewatehases aset leidnud sündmused, mis liialdamatult lasewad öelda, et seda aastapäewa palju õigem on nimetada p a n k r o t i p ä e w a k s. On sündinud, mis sündima pidi — rentnik on maksujõuetu ja rentija seega sisuliselt sisse põlenud. Aga kes kannatama peab, on — tööline.

Inglis-Balti tehases wiimastel päewadel arenenud asjade käigu kohta on peale meie rühma weel esitanud oma arupärimised Riigikogu kommunistlik ja sotsiaaldemokraatlik rühm. Nõnda siis terwelt kolm arupärimist. Aga on enam kui kindel: need kolm kokku ei suuda lüüa kaugeltki sarnaseid laineid, nagu neid tegi mullu Jaan Tõnisson oma kohtu rippumatuse rikkumise wastu sihitud manööwriga. (A. Tupits (põl.): Wõtnud teda ka kaasa!) Sest käesolewad arupärimised käsitawad küsimust selle klassi huwide seisukohalt, kes oma naha peal iga issanda päew peab tundma kohtu ja kogu walitsuse rippuwust kodanlisest klassiwaimust. Uus Riigiwanem härra Juhan Kukk on oma deklaratsioonis küll tõotanud olla hea ja hoolitsew isa nii paremale kui pahemale poole. Meie ei kahtle mitte, et see töotus paremale poole tuleb sügawast südamest — härra Päts'i ponksi ei kisu ka uus Riigiwanem tõesti mitte kodanluse suust teps. Aga üks on samuti kindel: samuti nagu härra Päts'i päewil, jääwad ka isand Kukk'e ajalgi töölisendeks, kelle kohta Eesti tõusik kodanluse wana- ja normaaliitlikus hirmuwangeeliumis öeldakse, et neile isandate lauvalt isegi raasukesi langeda ei tohi lasta. Mitte kogemata ei krooninud härra Kukk oma kabineti kujundit Aleksander Hellatiga. Mitte asjata ei istu töö- ja hoolekandeministeeriumi eesotsas härra Kaarna, kelle tegewusprogramm on niisama lihtne ja kahwatu, nagu keel ta suus. Ma ei liialda mitte. Ma räägin tõtt. Käesolewas arupärimises toodud tõsiasjad kinnitawad seda paremini, kui ei miski muu.

21. novembril s. a. jäeti Inglis-Balti tehases töö seisma. Asjade arenemist sinnamaale kirjeldab tehase tööliste poolt Riigikogu kolmele wastasrinna rühmale ja kuuldawasti ka tööerakonnale saadetud awaldus järgmiselt:

„1921 aastal renditi Inglis-Balti laewaja masinaehituse a/s. poolt Wene-Balti laewa- ja masinaehituse a/s. Tallinna tehas, missuguse eksploateerimisele ka ni-

metatud selts 15-dal detsembril l. a. asus. Alguses töötas tehas päew-päewalt edasi, kuid viimasel ajal, nimelt juba 1. oktoobril s. a. tuli tehases palgamaksmise asjus wiiwitus ning niisuguse winsklemise juures läks asi kunni 16. nowembrini s. a. edasi, kus tööliste tuli kahe nädala teenitud tööpalk wälja maksta. Palgamaksmise päewal aga pandi tehase juhatus poolt tehases kuulutatud wälja, et ajutise raske rahalise seisukorra pärast ei ole wõimalik palka wälja maksta ning määrati palgamaksmise päewaks 20. nowember s. a. Mainitud päewal aga pandi uued kuulutatud wälja, et rahapuudusel ei ole wõimalik raha wälja maksta ning et teenitud palk saab wälja makstud lähemas tulewikus. Sel põhjusel jäi 21. nowembrist s. a. tehases töö seisma ning seisab ka praegusel ajal, nimelt põhjustel, et tehase walitsus ei maksa töötajatele teenitud tööpalka wälja.“

Teie näete, mul oli enam kui õigus öelda, et tehase uue peremehe kätte mineku esimesest aastapäewast ähwardab saada pankrotipäew. Asjad peawad tõesti läbi ja läbi halwad olema, kui wabriku direksioon peale käib tööliste: need hakaku tööle, siis saawat nemad pankadelt üks miljon laenu ja tehas olewat päästetud. Nõnda siis: pääsmine seisab ühes miljonis. Tehases töötab umbes 800 töölise ja 200 ametnikku, kokku tuhat inimest. Järjekult oleks jätkunud sellest päästemiljonist kõigest ükstuhat marka igale töölisele. Kui tööliste ja ametnikkude arwule nende perekonnaliigete arw ligi lisada, siis saame umbes nelituhat inimest, kes kannatama pidid selle tagajärjel, et teenitud palka õigel ajal wälja ei maksetud. Kellele aga nende neljatuhande inimese mure midagi korda ei näinud minewat, oli töö- ja hoolekandeministeerium. See tegi näo, otseku sünniks see kõik kusagil kuu peal, ega liigutanud nädala kestel lillegi kannatajate tööliste huwide kaitseks. Isegi wana testamendi wihased kaarnad olid armulisemad ja andsid Eliale kohe liha ja leiba siis, kui tal häda käes oli.

Juba järgmisel päewal peale töö seismajätmist, see on, 22. now. pöörasid tehase töölised oma edustajate kaudu töökaitse kommissari poole palwega astuda samme selleks, et tehase walitsus tööliste nende saamataolewa palga wälja maksaks. Aga töökaitse kommissar, kelle poole pöörati, ei teinud asjast wäljagi.

Alles siis, kui meie rühm küsimust Riigikogus awalikult puudutas, hakkas tööhoolekandeministeerium ennast liigutama. Töötasu maksmatajätmise seaduses ettenähtud tähtajaks, antud puhul vähemalt kaks korda kuus, on töökaitse-seaduse otsekohene rikkumine, mille eest süüalused wastutust peawad kandma. Wastutusele wõtmise algatus on wabriku inspeksiooni, käesolewal korral töökaitse kommissariaadi otsekohene kohus.

Meil on küllalt põhjust oletada, et töö- ja hoolekandeministeerium salakesi jagab kogupõllumehe härra Birkenberg'i töekspidamisi, mille järele igasugune töökaitse olla riikline kuritegu. Kui aga see siiski peaks olema teisiti, siis tulgu ja öelgu ta, mille muuga, kui mitte sellega, on seletataw, et see ministeerium lõngagi ei liigutanud Inglis-Balti tehases tekkinud seisukorra lahendamiseks, waid terwelt nädal aega lausa ignoreeris talle töökaitse-seaduses pealepandud kohustusi. Meie tahame teada, kas oma ametikohuste peale upsakalt wilistaw töökaitse kommissar, kelle järelwalwe alla Inglis-Balti tehas kuulub, saab trahwi wõi — ametikõrgenduse. Siin ärgu tulgu töö- ja hoolekandeminister seletama, et see asi nüüd möödas ning — nudi. Seaduse rikkumine jääb seaduse rikkumiseks. Meie ei usu küll, et härra Kaarna'l oleks isand Einbund'i erikaal walitsuses. Aga seda tahaksime oneti arwata, et kui härra Einbund'i ette tellimisel jõutakse teha töölislehtede kinnipanemise otsused 24 tunni kestes, siis härra Kaarna einast vähemalt kolme nädala jooksul peaks kohtuni läbi suruda suutma — neljatuhande töölinimese kaitseks. Kui see aga siiski on teisiti, siis on töörahwal tuline õigus uskuda mitte kodanlise kohtu rippumatust, waid töö- ja hoolekandeministeeriumi truualamlist rippuwust härrade Birkenberg'ide ja teiste kogupõllumeeste mogrimärdilistest töekspidamistest.

Ühteaegu töö- ja hoolekandeministeeriumiga riiwawad Inglis-Balti laewatehase sündmused ka tööstus-kaubandusministeeriumi. Kui walitsuse deklaratsiooni waidluste puhul meie rühmaliige seltsimees Jonas Inglis-Balti tehase küsimust ühenduses wiimaste päewade sündmustega lühidalt käsitas, siis hüüdis talle endine tööstus-kaubandusminister härra Ipsberg koha pealt, kõneleja laotawat wananaiste juttu laiali. Oleks sellepärast enam kui tänuväärt, kui me sel puhul täna

wõi edaspidi ühe wanamehe suust kuu-
leksime, kuidas Inglis-Balti tehase wa-
randusliste wärkide ja tagatistega siis
õieti lugu on. Meie ei usu mitte, et töös-
tusminister seal sihilikult wabrikuwalit-
susele komistuskiwa kodarate wahele
loobiks ning ettewõtet, nagu mõnda riik-
list laewasõiduametit iga hinna eest lik-
wideerida katsuks. On ju see ettewõte
ainuõndsakstegewa eraalgatuse energi-
listes kätes ja tohiksid härra Ipsberg'i hi-
mud ses suhtes täitsa rahuldatud olla.
Mis aga tõesti tumedaks ning salapära-
seks jääb, on see wiis ning need wõtted,
kuidas see kõrgekskiidetud eraalgatus te-
hast eksploateeris. Siin saab igaüks
mulje, nagu oleks tööstus-kaubandusmi-
nisteeriumil täitsa ükstapuha, kas tehas
üldse töötab ja kuidas seal leiduwaid
suuri warandusi kasutab.

Oma kõne algul tähendasin ma juba
motiwatsiooni peale, millest wälja minnes
rahukogu instants keeldus Inglis-Balti
tehase rendilepingut kinnitamast. Sama-
del tingimistel oleks ometi otse iseendast
mõistetaw pidanud olema, et rentija
ennast igatepidi kindlustada katsugu
üllatuste wastu, mis Inglis-Balti a.-s.
nõrga waranduslise seisuga tagajär-
jel tekkida wõiksid. Sündis aga
sootu wastupidiselt. Sellest kirjutati
omal ajal lehtedes ja läinud nädalal nime-
tas seda oma kõnes mööda minnes ka
meie seltsimees Jonas, et Inglis-Balti a.-s.
poolt sissemakstud kautsjon hiljem Waba-
riigi Walitsuse poolt tehase kasutajaile
tagasi olla maksetud. Siis hüüdis härra
Ipsberg wahele, et see wananaiste jutt ja
wale olla. Aga tulgu siis uus wõi wana
kaubandus-tööstusminister ja õelgu awali-
kult ning otsekoheselt, kuidas selle kauts-
joniga on. Was on üldse kautsjoni sisse-
makstud, kui palju ja millistel tingimistel.
Samuti oleks juba ammugi aeg selgust
muretseda teistegi rendileandmise tingi-
miste kohta. Siin ei saaks olla kolmandat
seisukohta peale nende kahe: kas on
Inglis-Balti a.-s. tehtud rendileping tõesti
sedawõrd halb ja õnnetu, et rendilewõtja
käed täiesti wabaks jätab ja teda lubab
takistamatalt talitada nõnda, nagu ta ta-
hab. Ehk jälle pakub see rendileping kõik
tarwilised garantiid ja kindlustused ren-
dleandjale oma waranduse otstarbekohase
kasutamise üle walwamiseks. Kui see
wiimane oletus õige, siis tekib aga otse-
kohe küsimus, mispärast Wabariigi Wa-
litsus rendilepingu põhjal tal tarwitada
olewaid õigusi siimaani tarwitamast

keeldub ja miks ta ei sunni Inglis-Balti
aktsiaseltsi talle pealepandud kohustusi
korralikult täitma. Ei saa ometi uskuda,
et see tehtud rendilepingu eeskujuline
täitmine ongi, kui tehas waewalt aasta
jooksul pankrotiläwele wiiakse, ta raha-
lisi asju sedawõrd liimist lahti minna las-
tes, et töölistele isegi palku wälja ei jõuta
maksta. Sellekordsest hädast ollakse
nüüd sedapuhku üle. Aga kogu küsimus
ei ole sellega kaugeltki lahendatud. Wõib
olla, kordub järgmisel palgamaksmise
päewal täpselt seesama lugu. Wabariigi
Walitsus peab ütleva, millega ja kuidas
ta tahab kindlustada tehase korraliku ka-
sutamise ning tuhandetele töölistele edasi-
töötamise wõimaluse.

Meie rühm usub, et käesolewas arupä-
rimises käsitatud küsimus sedawõrd tõsi-
selt puudutab töö- ja hoolekandeminis-
teeriumi tegewust ühelt ja kaubandus-
tööstusministeeriumi tegewust teiselt
poolt, et selle arupärimise poolt hääleta-
wad ka need härrad, kes meie kaks eel-
mist arupärimist maha murdsid. Ma pa-
nen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääle-
tatakse. Loetakse hääli.) Aru-
pärimist on toetanud 26 Riigikogu liiget,
sellega on ta wastu wõetud.

Sõna arupärimise peale wastamiseks
on töö-hoolekandeministril.

Töö-hoolekandeminister **Chr.
Kaarna:** Austatud Riigikogu liikmed!
Arupärimise põhjendaja rkl. Gustawson
arwas tarwilikuks oma seletuses mitu
korda ja õige kategooriliselt rõhutada, et
töö-hoolekandeminister ja temale alluwad
ametnikud — töökaitse kommissarid —
Inglis-Balti tehases ettetulnud tööseisaku
puhul mitte mingisuguseid tegelikka
samme selleks astunud ei ole, et tööliste
huwisid kaitsta ning töölisi rahuldada
nende palga suhtes. Sinna juurde lisas
härra Gustawson veel seda, et alles siis,
kui tema rühmaseltsimees, härra Jonas,
seda küsimust Riigikogus puudutanud, al-
les siis on hakatud töö-hoolekandeminis-
teeriumis mõnesuguseid, kuigi wähewäär-
tuslisi samme küsimuse selgitamiseks as-
tuma. Ma pean ütleva, et need rkl. härra
Gustawson'i tõendused ei wasta tõele.
Töö-hoolekandeministeeriumi ametnikud,
see on töökaitse kommissarid, astusid te-
gelikka samme juba ammu enne seda,
kui seda asjaolu puudutas rkl. Jonas. Kui
aga arupärijad kõigeparemaks ning tarwi-
likumaks peawad tehase juhatusse wastu-

tusele wõtmist kohtuteel, siis pean tähendama, et mina sellele teele küll ei asunud, waid seadsin oma ülesandeks teatada seisukorrast tehases Wabariigi Walitsusele ja leida neid abinõusid, mis aitaksid Inglis-Balti tehase seisukorda parandada. Wasutusele wõtmised on wäikesed asjad ja nende peale tähelpanu pööramine ei suudaks mitte neid tagajärgi anda, mida rkl. Gustawson sooviks. Kõige pealt pidi walitsus selgusele jõudma praeguse seisukorra ja edasitõotamise wõimaluste kohta Inglis-Balti tehases, eriti nende abinõude kohta, mis wõimaldaks selles tehases töö edasikestmist. Riigikogule, kui ka igaühele, kes meie tööstuse seisukorda tunnewad, on wäga hästi teada, milleks endine Wene-Balti tehas ehitati ja missugusesse seisukorda langes see suur tehas sõjaajal. Oli arusaadaw, et selles tehases, kus siis, kui Eesti riik iseseiswalt tegutsema hakkas, tööd ei tehtud ja täielik korralagedus walitses, et selles tehases mõnesugustes piirides, kuigi mitte endistes, töö algada wõib, ja et algatamisel Wabariigi Walitsus omalt poolt kaasabi andma peab, wähemalt asja õhutama. Wabariigi Walitsusel tuli selleks tõsiseid samme astuda; selles huwitatud oli mitte ükski Wabariigi Walitsus, waid ka hoolekanne ning ühisel jõupingutusel läks tõesti korda tehases tööd käima panna. Pean ütlemata, et hoolekanne ja walitsus oma jõuga ei suutnud seda mitte teha, waid siin tuli sõna tõsisel mõttes wäliskapitaal appi ja töö algas ning edenes wõrdlemisi soodsalt, esialgu muidugi wähesel tööliste arwuga. Pärastpoole suurenes tööliste arw järkjärgult, kunni ta juba üle tuhande tõusis.

Tellimisi sai tehas muuseas wenelastelt, nimelt wedurite parandamise töid, ja meilt wõttis ta oma kätte Narwa raudteesilla ehitamise. Mida rohkem asjaolud paranesid, mida rohkem tingimised selles tehases loomulikumaks muutusid, seda enam selgus, et need ringkonnad, kes Inglis-Balti a.-s. seljataga seisid, isekeskis rohkem huwi hakkawad tundma selle üle, kelle omandus see tehas on, ja loomulikult tekkisid seal juures ka tülid. Ja sel puhul sattus Inglis-Balti a.-s. rahapuudusse. Kapitaaalid, mida selts lootis saada, jäid tulemata, ja juba oktoobrikuul tundis tehas tõsist rahalist kitsikust, misjuures temale püüti krediiti wõimaldada nii hästi meilt kui ka Londonist, kus asub Inglis-Balti a.-s. juhatus. Kuid tarwilist krediiti ei saadud. Kõike seda arwesse wõttes ja

ära nähes, et tehase praegustel rentnikkudel hea tahtmine mitte ei puudu, hakkas walitsus omalt poolt nõu wõtma niihästi praeguste rentnikkudega kui ka nende ringkondadega, kes rentnikkude seljataga seisawad, ja sealjuures pakuti walitsusele, kui walitsus siin abiks oleks, nimelt tehasele laenu wõi awansi annaks, teatud garantiid. Tõendati, et tehase praegune rentnik, Inglis-Balti a.-s., ei ole mitte täiesti ilma waranduseta; muuseas on tal osa tehase aktsiaid, kuid aktsiad ei ole praegusel juhtumisel mitte tehase kohaliku esituse käes, waid need on Londonis, küll on aga kohalikul esitusel õigus peajuhatusel wolitusel otsuseid teha ja garantiid wälja anda. Ja kui ka neid garantiid wõimalik ei oleks saada, walitsus leidis ikkagi täiesti õige ja tarwiliku olewat Inglis-Balti a.-s. käes rendilolewat tehast praegusest wõrdlemisi raskest seisukorrast wälja aidata ning arwas kindlustatud olewat oma awansid, kui ta need Inglis-Balti a.-s. wälja annab, osalt sellega, et suur osa Narwa raudteesilla töid juba ära on tehtud, kuna see summa, mis meie raudteewalitsus tehasele wälja on annud, äratehtud ehitustööde kogusummast märksa wähem on. Sel puhul leidis walitsus kõigewastuwõetawama olewat raudteewalitsuse operatsioonisummadest tähendatud tehasele 7.000.000 marka wälja anda, — mitte seitse ja pool miljonit, nagu härra Gustawson teatab, — misjuures selle summa wäljamaksmine sündis töö- ja hoolekandeministeeriumi ametnikkude tegeliku kontrolli all. Ja seda summat tarwitati ainult ametnikkude ja tööliste palkade maksmiseks.

Kui nüüd arupärijad edasi seletawad, nagu oleks siin tegemist Eesti tööliste waewa ärawiimisega wäljamaale, siis ütlen: seda kõik wõidakse ju rääkida teatud meeoleolu loomiseks, kuid tõele ei wasta see jutt mitte. Need peremehed on suutnud oma kohustusi kõigepüüdlikumalt täita, nad on siia wõrdlemisi kaunis suure summa wäljast sisse toonud, nad on siin terve rea töölistemaju ära parandanud ja kõik see on nendelt wõrdlemisi suuri summe nõudnud, kuna nad ometi senniajani tehasele pea mingisuguseid sisetulekuid ei ole saanud. Kui siin niisugusel juhtumisel räägitakse Eesti kapitaali wäljawiimisest, Eesti tööliste waewaga teenitud raha wäljamaale wiimisest, siis on see igatahes eksitus.

Kuidas arenewad asjad edaspidi, seda on minul raske praegusel momendil öelda.

Ma wõin siiski seda toonitada, et niihästi praeguste rentnikkude esitajate, kui ka Vickers'i esitajate ning nende wahel, kes neid rentnikka toetawad, on käimas nõupidamine, misjuures arwata wõib, et juba lähemal ajal tarwilikule selgusele jõutakse. Kui walitsus lubaduse andis tööhoolekandeministeeriumi kaudu raudteewalitsuse operatsioonisummadest tööliste palku möödunud aja eest wälja maksta, siis ühtlasi wõttis ta oma peale kohustuse, et tema garanteerib sellest päewast edasi tööliste palgad weel kaks nädalat, ning teatas rentnikkudele, et kui nendel enam mingisugust pinda jalge all ei ole ja kui nende seisukord tõesti sarnaseks peaks muutuma, et nemad peawad töö seisma jäätma tarwilikkude summade puudusel, siis andku sellest wiibimata teada. Walitsus ei wõi kauem garanteerida tööliste palgade maksmist, kui paariks nädalaks. Walitsusele wastati selle peale, et tehase praegused rentnikud ei mõtlegi siin tööd seisma jätta, ja ette näidates teatud tõendusid ja materjale, seletati, et rentnikkudel läheb korda õige pea kokkuleppele jõuda nende ringkondadega, kust nad senni kapitaali on saanud, mille tõttu loodawad tööd seada weel laiemale alusele. Kas see neil korda läheb, seda ei hakka ma siin tõendama, walitsus omalt poolt on aga tööliste huwide suhtes kõik teinud, mis wõimalik. Ja mis puutub töölistesse, siis ei otsi nemad mitte asjata konflikte, nagu seda mõnelt poolt tähendatakse, soowitakse ja isegi õhutatakse. Kui minul korda läks töölistele öelda, et homme algab töö-hoolekandeministeeriumi kaudu palgamaksmine, siis, — ainult selle lubamise peale, — hakkasid töölistes kohe tööle, selle peale waatamata, et tegelik palgamaksmine weel alanud ei olnud.

Küsimise peale: Kas mõtleb töö- ja hoolekandeministeerium töökaitse kommissari hooletu kohusetäitmise eest wastutusele wõtta? — wastan ma otsekohe- selt: töökaitse kommissar ei ole käesolewa asja lahendamise puhul mingisuguseid seaduswastaseid samme astunud, küll on tema aga igapäew algusest peale ministeeriumi asja seisukorraga informeerinud ja tähelpanu juhtinud kõige selle peale, mis tema arwates seal teha wõib, ja mina ei mõtlegi töökaitse kommissari wastutusele wõtta.

Edasi pean ütleva, et niisugustes asjades — nimetatagu neid konfliktideks — pean mina tarwilikuks igakord leida ja otsida teisi abinõusid tööliste huwide kait-

semiseks, mitte aga mõnesuguste tühisteks eksituste pärast kohtulikule wastutusele wõtmisega asju wenitada, kuna otsekohe teada on, et sagedasti niisugusel teel midagi kätte ei saada.

Juhataja K. Wirma: Ma palun arupärijaid teatada, kas nad wastusega rahuldatud on.

O. Gustawson (is.): Teatan, et meie wastusega rahuldatud ei ole ja palume kohe läbirääkimisi awada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu on wähemus. Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

O. Gustawson (is.): Töö- ja hoolekandeminister heitis meile ette, et meie olla opereerinud wale andmetega. Ma wõiksin just sedasama tõendada härra töö- ja hoolekandeministri andmete kohta, aga ma usun, et tõelolud seda ise paremini teewad.

See oli just 2 nädalat tagasi, nimelt 30. nowembril, kui Inglis-Balti tehasest töölistesaatkond siia Riigikogu rühmade juurde ilmus. Ma usun, et see saatkond ka tööerakonna juures käis ja arwan, et tööerakond oma ministrit sellest informeeris, mis see saatkond sel puhul kõneles. (Töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna: Ärgerääkige ekslikkudest asjadest!) Härra Kaarna, ma ütlen Teile, et ma räägin sellest, mis töölistesaatkond kõigi tööliste nimel seekord kõneles. Töölistesaatkond teatas, et töö on seisma jäänud 9 päewa tagasi — töö oli nimelt seisma jäänud 21. nowembril, ja siis oli juba 30. november käes — ja töökaitse kommissar ei olnud selle aja kestes mitte midagi ette wõtnud, ei olnud seda ka tööhoolekandeministeerium teinud, et tekkinud konflikti lahendada katsuda. (E. Jonas (is.): Töökaitse kommissar laotanud ainult käsi.) Naga seltsimees Jonas tähendab, laotanud töökaitse kommissar ainult käsi ja öelnud, et tema ei oska midagi teha. Seisukord oli igatahes sarnane, et töölistesaatkond kõigetõsisemalt mõtles, kas neil mitte ei oleks tarwis tulla rahuliste demonstrantidena ja Riigikogus oma õiguste kaitsmist nõuda. Seda ütles saatkond igatahes ka tööerakonna rühmale, ja ma usun, et kui sel ajal oleks töökaitse kommissar kõik teinud, mis seal teha oli, siis, igatahes, töölistes niiviisi seletada ei oleks saanud. (O. Strand-

man (töer.): Kas Teie ei wõiks lähemalt seletada, mis tema kohus siis teha oleks olnud?) Tema kohus? Ma arwan, härra Strandman peaks wist teadma, mis töökaitse kommissari kohus teha on. (O. Strandman (töer.): Huwitaw oleks siiski teada, mis tema sel puhul just oleks pidanud tegema.) Töökaitse kommissari kohus sel puhul oleks olnud kõiki abinõusid tarvitusele wõtta selleks, et asja nii kaugele mitte minna lasta. (O. Strandman (töer.): Need on sõnakõlksud.) Ma usun, et Teile on sõnakõlksud kõik, mis meie kõneleme. (O. Strandman (töer.): Nimetage ükski tegelik samm.) Ma tähendasin siin juba ühe tegeliku sammu peale, mille kohta töö- ja hoolekandeminister tähendas, et ta ei mõtlegi seda teha, see on nimelt see, et wabrikuwalitsus tuleks wõtta kohtulikule wastutusele selle eest, et tema seadust on otsekohe rikkunud. (O. Strandman (töer.): Kas sellega saab tööd jätkata?) Ma usun, et sellega kätte saab, et need härrad edaspidi nii kergel käel ei looks mitte sarnaseid tingimisi, millest käesolew konflikt tekkis.

Härra töö- ja hoolekandeminister tähendas siin, et tema juba algusest peale on walwel olnud, kuid meie peame konsulteerima, et asi hakkas alles siis liikuma, kui Riigikogus sellest oli kõneldud ja kui saatkond siia tuli. (Töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna: See ei ole õige.) Meie oleme alati harjunud kuulma walitsuse liigete poolt: ei ole õige! — asjade puhul, mis siiski tõsiasiad on. Seda ütleb meile härra Einbund, härra Soots ja, nagu näha, on härra Kaarnagi oma wanematelt ametwendadelt selle kätte õppinud.

Mina käsitasin oma arupärimise põhjenduses mitte ainult seda, mis töö- ja hoolekandeminister tegemata jättis, waid teiselt poolt näitasin ka põhjused... (Töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna: Mis ta siis tegemata jättis?) Ma juba tähendasin, mis ta tegemata jättis. Ma näitasin põhjusi, mis pärast on tekkinud sarnased nähtused. Pean ütleva ühte: ära kuulatus töö- ja hoolekandeministri seletust, ei ole ma tolli wõrdki targemaks saanud. Siin räägiti küll sellest, et selle tehase seljaga seiswad rühmad olla tülli sattunud, nende wahekorrad ei olewat küllalt soojad, sõbralikud ja selle tagajärjel olla ka-

pitaal tulemata jäänud. Imelikul kombel jäetakse ütlemata, miks siis juba enne- malt selle peale ei tulnud, siis kui selle rendilepingu kinnitamine oli, et Wabariigi Walitsus peaks siin sarnaste juhtumiste wastu garanteeritud olema. Nii- sugune häda on siis ette näha, kui aktsiaselts mitte küllalt soliid ja kapitaaliga warustatud ei ole, kuid selle peale waatamata on asjad nii jäetud, nagu nad on. Nüüd on tehaste seljatagused rühmad näaklema hakanud, kapitaalid on tulemata jäänud ja tagajärg on töö- ja hoolekandeministril teada: tehas on pankrott ja ei jaksa oma kõigealgelisemaid kohustusi täita, ei jaksa töölistele palka maksta.

Härra Kaarna tõendab, et tehasewalitsusel head tahtmised ei ole mitte puudunud. Aga milles see heategu siis awaldub? Tehas olla üht-teist teinud. See ei ole ju kellegi heategu, see on oma otsekoheste kohuste täitmine. (Töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kas tema on saanud raha?) Wiimastel päewadel on tema teilt saanud 7 miljonit. (Töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna: Töö arwel.) Toonitan, see ei olnud mitte heategu, waid oma kohuste täitmine ja lohakas täitmine. Kui oleks tahetud kaitsta riigi huwisid, siis pidi see ometi seisma rendilepingus. Siin räägitakse, et meil olla garantiid selleks, et sundida wastawaid ringkondi oma kohustusi täitma. Härra Strandman heidab mulle ette, et ma tegewat ainult sõnakõlkse, aga ei süwenewat asja sisusse ega tuua fakte ette. Selle peale wõiksin ma tähendada, et härra Kaarna ütleb, et garantiid on olemas, aga ei too mingisugust faktilist tõendust selleks. Isegi seda ei ütle ta, kas meil on kautsjon wõi mitte, seesama kautsjon, millest ta meile ei taha rääkida, waid sellest waikides mööda püüab minna. Sellest järeldame, et asjad seal kõigeparemas korras ei ole, et walitsus midagi tahab warjata. Kui teie oma „wale“ wahel- hüüetega tulete, ei lükka teie seda fakti siiski mitte ümber. Teie kohus oleks otsekohe siia tulla ja näidata, missugused tõsised abinõud on käsile wõetud, et tehase aktsionääre sundida oma kohuseid täitma. Niikaua, kui teie seda mitte ei tee ja ainult oma „waledega“ tulete, niikaua wõime meie oletada, et asjaolud seal tehases halwad on.

Siis edasi on härra Kaarna õnnelik selle üle, et tehaseomanikud ei mõtlewadki praegu tööd seisma panna. Kena

küll, aga ma mõtlen, et iga wabrikant sarnases seisukorras, kui riik kõik tema kulud välja maksab, edasi töötada tahab. See on ju kõige parem seisukord ja kes seda siis ei himustaks. Ainult kasud omale võtta ja väljaminekud riigi kanda jätta! (O. Strandman (töer.): Kas Wene walitsus maksab siis töörahwa ette?) Rkl. Strandman tähendas, see olla loomulik seisukord, aga mina ütlen Teile, et Teile ise ka seda ütelist ei usu. Meie teame, et see seisukord ebaloomulik on ja teame ka seda, et teie kohus on teid otsida, kuidas sellest ebaloomulikust seisukorrast pääseda. Sellel alal pole aga härra töö-hoolekandeminister Kaarna mitte midagi tähendanud ega öelnud. (O. Strandman (töer.): Wahest ehk Teile awaldate meile selle saladuse?) Ma arwan, et Teile seda peate tegema, sest töö-hoolekandeminister on ju teie mees. Ma arwan ühte ja nimelt seda, et tõesti need põhjused, millest härra Tõnisson omal ajal waikides mööda läks, ja milledest waikis ka praegune töö-hoolekandeminister Kaarna, teile küllalt kaaluwad on, et nendest waigitakse. Meie tahame aga teada, kuidas nende warandusliste garantiidega tõesti lugu on.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Sellel küsimusel, mis käesolewa arupärimise puhul üles on tõusnud, on õieti mitu külge. Küsimuse peale on wastanud töö-hoolekandeminister, puudutades ainult üht külge. Teise osa peale peaks wastama tööstus-kaubandusminister ja lõpuks ka üldine walitsuse esitaja, walitsuse poliitiline juht. Mis puutub härra töö-hoolekandeministri seletusse, siis pean tähendama, et see oli liiga julge. Härra töö-hoolekandeminister ei näe käesolewas juhtumises muud midagi, kui tühist eksitust. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Ma ei öelnud nõnda.) Need olid Teile omad sõnad. Teile küsisite, kuidas oleks pidanud talitama käesolewal korral. Mina arwan, et talitada oleks tulnud nii, nagu harilikult talitatakse töökaitse-seaduse § 224 põhjal, — kui ei täida wabrikant oma kohustusi, tuleb wabrikujuhatus wastutusele võtta. Käesolewal juhtumisel ei ole töö-hoolekandeminister seda aga mitte teinud, waid on ainult ise teid otsinud, kuidas seisukorrast välja pääseda, mööda minnes wabriku direktoritest. Kumbki wabriku direktor ei ole oma ko-

hustusi täitnud, ei ole neid täitnud wabriku Londoni direktor, aga ka mitte kohapealne direktor. Kui ei saada kohapealsetelt direktoritelt raha, siis peaks pöörama Londoni direktori poole, kes ka koha peal, sest teatawasti on Londoni direktor härra Laidoner. Nõnda on siis mõlemad direktorid kohal — Londoni direktor härra Laidoner ja kohapealne direktor härra Päts, ja asja lahendamine oleks täiesti võimalik. Peab ütleva, et selle inglasete Inglis-Balti tehase a.-s. registreerimise juures on käidud ka isekorral järele, ja see just tõi esile need küsimused, mille juures ei saa selle trööstiga leppida, mis praegu andis töö-hoolekandeminister. Kui mullu Inglis-Balti tehase küsimus Riigikogus arutamisel oli, ka siis tuldi trööstiga, et kõik, mis on tehtud, on tehtud riigi ja rahwa huwides. Sama kuulsime tänagi. Ka siis lubati, — väljamaa kapitaal tuleb Eestisse ja hakkab siin wäärtusi looma, annab rahwale tööd ja loob selle walitsuse deklaratsioonis nimetatud kandejõu, millest härra Kukk nii ilusasti rääkis. Nüüd tulewad aga sootu teised asjaolud esile, nüüd selgub, et need inimesed, kelle kätte omal ajal iseäralises korras Wene-Balti laewatehased usaldati, mille hulgas ka kuuldawasti 145 miljoni kuldrubla wäärtuses Eesti riigiwarandusi on, kelle kätte need nüüd kasutada on antud, ei täida elementaarsemad nõudmisi tööliste palkade wäljamaksmise asjus.

Nüüd tullakse jälle uue trööstiga, et on antud teatud ajaks palkade wäljamaksmine töö-hoolekandeministeeriumi hooleks ja selle aja jooksul on lubatud jälle asjad korda seada. See küsimus on sellepärast väga tähtis, et Wabariigi Walitsusel uued waranduste wäljarentimised päewakorras on ja selle küsimuse wastamine on ka praegusele walitsusele väga kerge, sest et praegust walitsust juhib just härra Kukk, kes oli omal ajal selle lepingu sõlmimise juures. Ennemalt, omal ajal oli maksew üldine kord, et hooldajate wahel kinnitatud rendilepingud kinnitatakse kohtutes, kuid siin, Inglis-Balti tehase juures pandi isesugune kord härra Kukk'e allkirjaga maksma. Nimelt anti Wabariigi Walitsuse poolt 1921 a. ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal välja seadus, millega rendilepingu kinnitamine allus kaubandus-tööstusministeeriumile. See on välja kuulutatud „Riigi Teatajas“ nr. 59. Tähendab, mindi harilikust korrast mööda ja kui siin tagatise küsitakse, siis peab selle peale wastust andma wa-

litsusest ka kaubandus-tööstusminister, ja nad peavad seletama, missugused tagatised on olemas, et Inglis-Balti tehaste praegused kasutajad selle asemel, et midagi sisse tuua, sealt mitte välja ei wii. Selle küsimuse selgitamine, nagu ma tähendasin, on väga tarwilik ka sellepärast, et ka teised aktsiaseltsid on asutatud.

Ma usun, et keegi nii naiw ei ole, et arwaks, et kitsarööpalise raudtee aktsiaseltsi eesotsas seiswad isikud selle seltsi asutasid sellepärast, et nüüd nendel härradel mingisugust ühisust tarwis oli, nimelt ühisust ühisuse enese pärast, waid siin on ikka sihiks olnud riigiwaranduste kasutamine. Enne, kui teisi niisuguseid küsimusi otsustama hakata, tuleks seletada ja läbi arutada kuidas on senni talitatud, et õppida neid wäärnähtusi, mis edaspidi ilmsiks wõiwad tulla, juba aegsasti kõrwaldama.

Käesolewal juhtumisel tuleb weel meie riigielus üks iseäralik pahe nähtawale. Nimelt, et riigiteenistuses olewad kõrge- ja wastutawamad isikud, kes on kohustatud oma terwet tööjõudu ohwerdama riigi kasuks, asuwad erateenistusse, nii nagu minewal korral deklaratsiooni arutamise puhul härra Tõnisson tähendas, et sarnased isikud erateenistusse lähewad isegi 100.000 margalise kuupalgaga. Kõnelen nimelt meie riigi kunstikooli direktorist, härra Woldemar Päts'ist. Ma leian, et ühel inimesel ei wõiks mitte kahe tööjõudu olla, nii et seda jätkuks kunstikooli juhtimiseks ja samal ajal jälle teise eraettewõtte teenistuses olles suurte waranduste juhtimiseks. Niisugused wäärnähtused ei tohiks meie riigielus lubatawad olla ja olgugi, et need härrad kuuluwad suurtesse ja mõjuwamatesse erakondadesse, tuleks siiski nende nähtuste peale weel aegsasti tähelpanu juhtida, wastasel korral wõiwad aga riigielus väga suured korrupsioonilised nähtused ilmsiks tulla.

Kõik need asjaolud, iseäranis aga riigiwaranduste rentimise ja kasutamise lugu, tuleks warem selgitada, kui nüüd teiste wäljarentimisele asutakse. Need küsimused nõuawad tungiwalt, et Wabariigi Walitsus mitte ainult ei saadaks siia nende küsimuste peale wastama, waid et ka kaubandus-tööstusminister, kui riigi majanduspoliitika üldine juhataja siia tuleks ja ütleks, kuidas oli Inglis-Balti tehasega lugu ja missugune seisukord seal walitseb.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Minul ei ole eelkõneleja poolt ettetoodud wäidetele enam mitte palju juurde lisada, kuid ma tahaksin siiski ühe küsimuse juures mõne sõnaga peatada. Ma pean tähendama, et siin Inglis-Balti tehase küsimust ei tule arutada mitte ainult sellest seisukohast, et praegune rentija on tööliste palgad wälja maksmata jätnud, waid et praegune rentija on tehased sarnasesse seisukorda seadnud, et teadmata on, kuidas seal tööjätkamisega edaspidi hakkama saadakse, kas üldse sellest weel midagi wälja tuleb, ja et tööliised on sunnitud sealt lahkuma ja ilma tööta jääma. See, millest ma kõnelema tahan, on see külg, mis puudutab üldse meie riigi majanduspoliitika juhtimist ja mis puudutab eriliselt just nende waranduste küsimust, nimelt nende waranduste juhtimise küsimust, mis on pärandatud endiselt Wene riigilt. Töö- ja hoolekandeminister seletas siin, et kõik asjad on korras ja ainukene on see, et töö seisab rahapuuduse pärast. Mina arwan, et asjad siiski niwõrd korras ei ole ja ei seisa mitte ainult selles, nagu oleks see ainukene wahejuhtumine, kus ühes ettewõttes ajutiselt töö seisma jäänud, waid ma ütlen, et minister ei wõtnud waewaks selgitada, kuidas on üldse wahekorrad selle Inglis-Balti tehasega kui sarnasega. Eesti riik pärandas kõik need warandused, mis endisest Wene riigist siia maha jäetud. Wist on awalik saladus, et sellessamas Inglis-Balti tehases on suur hulk endist Wene riigi warandust — mul ei ole praegu mitte käepärast üksikasjalisi andmeid, — kuid olles endisel ajal mitmeti lähedas kokkupuutumises selle tehasega, on mul meeles, et kui mitte rohkem, siis kunni $\frac{2}{3}$ endisest Wene-Balti tehase warandusest on kinni maksetud awansi summadega endise Wene walitsuse poolt ja nimelt sel teel, et endine Wene walitsus andis ehituselolewate laewade jne. peale wälja suuri summe ette.

See on wist tõde ja seda ei saa ükski minister salaja. Kuni tänapäewani pole aga nende waranduste omanduse küsimus lahendatud. See seisukord ei ole maksew mitte ükski Inglis-Balti tehase, waid ka teiste kohta. Ei ole kuulnud, et walitsus oleks wõtnud mingisuguseid radikaalseid abinõusid tarwitusele, et tegelikult omanduse küsimust wälja selgitada, waid siin rutati looma mingisuguseid aktsiaseltse. Omanduse küsimuse selgitamise asemel tekkis mingisugune Inglis-

Balti aktsiaselts, milles õieti inglasi polegi, waid inglasi tuleb otsida Woldemar Päts'i ja teiste juurest.

Bekkeri tehase kohta kuulsin kellegi parempoolse härra juttu ühe juhtiwa walitsuse asutuse tegelasega selle tehase omanduse asjus. Meie teame, et Bekkeri tehasele on hooldajad määratud ja need on härrad Jaakson ja Rei, kuid selle peale waatamata, et ametlik hoolekanne määratud on, käib selles tehases kõigehirmsam waranduste laialitassimine ning kõr-waletoimetamine. Ja kuidas seda tehakse? Räägitakse, et masinad müüakse maha wanarauana ja wanamalmi hinna eest, et üks tükk tassitakse siia, teine sinna ruumi seisma ja selle asja juures mingisugust kindlat kontrolli ei ole. Masinate osad tassitakse hunnikusse, kaalutakse ära ning müüakse wanaraua hinna eest nendele, kes neistsamadest tükkidest uued masinad kokku seawad. Nii seletati Bekker'i tehase kohta ning samasugune lugu walitseda ka Inglis-Balti tehases. Ühe sõnaga Bekker'i tehases walitseb täieline ewakuatsioonist mahajäänud waranduste rüüstamine ning laialitassimine. Kui waadata ja hinnata neid warandusi, mis peale ewakueerimist ning Saksa okkupatsiooni aega maha jäid, siis peab ütleva, et sellest warandusest üle poole on laiati tassitud ning ära häwitatud. Ma ei saa aru, kus on siin walitsuse juhtiwa käsi ning kontroll, kes peaks seda seisukorda muutma ning sarnast waranduste häwitamist ära hoidma. Kui teie tahate teada selle härra nime, kes selle kohta kaebtust tõstis, siis ütlen, et see rkl. Kesköll oli. Tema on neid wäärnähtusi wõinud tähele panna, puutudes kokku selle tehasega hoolekandekohtu esitajana, kuid tähendas, et hoolekandekohtul ei ole mitte abinõusid, et korraldada tehnilist järelwalwet ning kontrolli, sest asjade kohta puududa täielikud nimekirjad, pealegi, kus warandusel mitmed peremehed, millepärast ei ole ka wõimu, et igalepoole wahele segada. Ma arwan, et härradel ministritel ei ole teadmata see seisukord.

Inglis-Balti tehase kohta ei ole mul üksikasjalisi andmeid ette tuua, kuid ma julgen otsekohe kahelda, et ka seal seisukord wäärtuste ja waranduste suhtes kaugeltki korras on. Omal ajal wõeti ette nõndanimetatud likwideerimine ja müümine, kuid ka selle kohta on räägitud, et seal on palju uusi asju wanaraua pähe likwideeritud ja wabrikust wälja weetud, sellega wabriku üldist seisukorda halwen-

datud. Mina ei kahtle mitte sellejuures, et on wõimalik andmeid koguda ning selgusele jõuda nimetatud tehase tegeliku omanduse üle. Mina ei kahtle selle juures, et Eesti riigil nende wabrikute peale kõigesuurem õigus on, kuid senni ei ole sellest midagi kuulda olnud, waid walitsus on kogu aja pealtwaataja olnud ning lasknud asja areneda nii, nagu kõiki teisigi asju. Mina tahaksin heameelega kuulda walitsuse seletust selles asjas ning Riigikogu peaks otsekohe nõudma, et Wabariigi Walitsus esineks seletusega üldise seisukorra kohta nendes tehastes. Inglis-Balti tehases ettetulnud konflikti kohta on juba seletust antud, kuid ma pean siin ütleva, et töö-hoolekandeminister mitte nii talitanud pole, nagu ta siin ette tõi. Minule on seletanud töolistewanemad, et kui nemad töökaitse kommissaride tähelepanu nende asjaolude peale juhtinud, siis õelnud need, et see nende asi pole. (Tööhoolekandeminister Chr. Kaarna: Ei ole õelnud.) Tähendab, Teie näitasite täielikku passiivsust üles, kuna Teil see asjaolu juba ammu teada oli.

Omal ajal räägiti siin mingisugusest garantiist. Räägiti 100 miljonist margast. Kui räägiti, et see summa olla rentnikule tagasi antud, siis tähendas härra minister Ipsberg, et see ei olla õige — olla wananaiste jutt. Kuidas nüüd siis on? Ma tahaksin otsekohe härralt ministrilt küsida: missugused garantiid on Teil selleks olemas, et see wabrik edasi töötada wõiks? Kui töölised seda küsima on läinud, siis on neile wastatud, et palga saate kätte umbes kahe nädala jagu, sest sinna maale wõib tööd garanteerida ja rohkem mitte. Kuidas aga edaspidi palgamaksimisega lugu saab olema, see jäeti ütleva. Wist wõtab Wabariigi Walitsus jälle kusagilt raudteewalitsuse kassast summe, milledega wõimaldatakse tehases edasitöötamine. Õelge siis vähemalt otsekohe, et need wabrikud saawad töötada ainult walitsuse summade najal. Õelge siis töölistele, et nendel ei pruugi karta palga pärast, walitsus maksab kinni. Miskipärast seda aga ei tehta. Paar päewa tagasi trehwasin ma seal tehases olema ja tehase töölised kinnitawad, et nendel mingisuguseid kindlaid wäljawaateteid ei ole, sest wabrikuwalitsus ei anna neile mingit kindlat wastust, seda ei tee aga ka walitsuse esitajad. Ühe sõnaga, nad on jäetud täitsa õhku rippuma ja nende seisukord on täiesti selgusetu, nii et ma arwan, et siin ei ole tegemist mitte

ainult ajutise palkade mittewäljamaksmisega, waid küsimus on palju laiaulatuslisem ja nimelt, kuidas on lugu wabriku edaspidise seisukorraga. Ja sellepärast ei saa mitte lihtsalt sellest küsimusest üle minna. Riigikogu igatahes peaks teistsuguse seisukoha wõtma nende omanduste väljaselgitamiseks. Siin on tegemist igatahes sadade miljonitega. Ma tähendan weel kord, et endine Wene walitsus andis nendes tehastes olewate laewade, dokkide jne. peale awansisummadena sajad miljonid kuldrublad wälja. Ja mitte ainult seda. On ka teada, et Wene walitsus subsideeris isegi nende tehaste ehitamist, rääkimata siis laewadokkide ja igasuguste ehituste peale antud summadest. Harilik wiis oli see, et makseti $\frac{3}{4}$ ette, enne kui laew wette läks. Tähendab, tegelikult oli rohkem wälja maksetud enne, kui midagi walmis oli. Ma arwan, et see asjaolu peaks sundima Riigikogu selles asjas tõsiselt samme astuna, et siin Eesti riigi warandusi wälja selgitada ja neid kindlustada.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jaakson'il.

J. Jaakson (rhw.): Rkl. Hansen, ehk meil siin küll praegu arutusel ei ole Bekker'i tehase küsimus, siiski leidis tarwilikuks tähendada, nagu lastaks Bekker'i tehase warandusi laiali kanda ja pillata. Pean tähendama, et need süüdistused, mis härra Hansen'i poolt ette toodi, täiesti ekslikud ja ebaõiged on. Bekker'i tehase oli sõjaajal ja pärast sõda väga raskesti ära lõhutud. Kui 1917 a. lõpul ewakueerimine siit Wenemaale läks, olid paremad masinad ja tööriistad wälja wiidud ja mis järele oli jäänud, olid hirmsasti purustatud. Majad olid väga ära lõhutud. Sellepärast, kui aasta tagasi 1921 a. weebruarikuus hoolekanne sai määratud nende waranduste üle, siis tuli otsekohe peale hakata selle waranduse ja majade parandamisega. Hoolekanne on õige rohkesti tägajärgi andnud.

Sel korral elasid seal majades ainult umbes 500 inimest poollagunenud korterites, praegu aga on seal umbes 3000 inimest korterit leidnud. Majad on suuremalt jaolt parandatud. Masinaid seal ülepea ei olnud, waid olid üksikud masinateosad, mis said takseeritud ja waranduse üle inwentuur tehtud. Et käesolewal aastal üksikuid maju ja hooneid oli tarwis rendile anda, sellepärast tulid need masinateosad sealt ära toimetada, ja seal sai

siis nende üle ekspertiis tehtud, et kas nad on kohased alles pidada wõi mitte, ja see ekspertiis leidis, et neid enam kui masinaid tarwitada ei saa ja tuleb maha müüa kui wanarauda. Hooldajate palwel sai hoolekandekohtu poolt weel teine ekspertiis toime pandud, osa wõtsid kolm eksperti, üks oli rkl. Kesküll, kes kõik tunnistasid, et need wanad masinaosad tõesti enam tarwitamiseks kõlbulikud ei ole ja tulewad maha müüa, kui wanaraud. Selle üle seati ekspertide poolt akt kokku augustikuul s. a. Selle akti põhjal on need warandused maha müüdnud ja nad on maha müüdnud kallima hinna eest, kui seal ekspertiis oli kindlaks tehtud, kallimalt, kui meie riigiwarandused ära müüakse. Nii et mingisugust waranduse laialipillamist ei ole olnud.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Hansen'il.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Mina tähendan siin kohal weel nõnda palju, et mina kuulsin seda juttu nende asjaolude kohta just härra Kesküll'i suust. Härra Kesküll tõendas just sel puhul, nagu ma enne juba tähendasin, tähendades nende asjaolude peale ja ütles, et seal ei olnud võimalik kindlat ekspertiisi toime panna, sellepärast, et üks tükk on siia wiidud, teine teise kohta, et mitte võimalik ei oleks kindlaks teha, kas siin on wanaraua tükkidega tegemist jne. Pealegi puuduwad mitme omaniku tõttu üldised nimekirjad. Igatahes on sihilikult wiidud üks tükk siia, teine sinna, et mitte võimalik ei oleks kindlaks teha asja wäärtust, ja sel teel müüakse masinad wanaraua eest wälja.

J. Reesen (kom.): Käesolew arupärimine, nagu sõnawõtmistest selgub, on väga suurt huwi koosolekul äratanud, ja seda tõendab ka see, et meie walitsuse esitajad kõik täna ka siia on tulnud seda arupärimist pealt kuulama. Riigikogu liige Gustawson tähendas juba oma arupärimise põhjendamises, et see päew ähwardab saada meie rahwuskapitalistidele suureks päewaks, õieti surmapäewaks, sest walitsuse esitaja, kui tema arupärijatele wastas, tähendas, et kapitaal, mis praegu selles wabrikus tegutseb, omaga mitte wälja ei tulnud ja sellel kapitaalil tuli inglasega läbirääkimisse astuda, et tööd võimaldada. Kuid see asjaolu, et kõik sennised katsed seda wabrikut oma kätte saada, kus sihilikult ja järjekindlalt meie

suuremad pangadirektorid Päts'id, Laidoner'id ja isegi wist Strandman'id ja Co., nende aktsiate waldamise ja omandamise alal kõik wiimastel kuudel on waewa näinud, siis tõendab see tänane Wabariigi Walitsuse esitaja seletus seda, et need waldamised on tagajärjetuks jäänud ja et suurriigi Inglismaa kapitaalil mõõduandew osa etendada jääb. Missugused tagajärjed see nüüd Eesti tõusik kapitaalile annab, seda näitab tulewik. Kuid see rippumatus ja iseseiswus, mida nii pühalikult alaliselt igalpool on deklareeritud, see rippumatus on igatahes selle tagajärjel kokku warisemas. Suuremad wabrikud lähewad sest päewast saadik, kui Vikkers'i esitajad tulewad, inglaste kätte üle ja meie aktsiapankade ninamehed peawad oma ninad siis sellest peaosast puhataks pühkima, mille pärast senni wõitlust pidasid. Kui meie praegu siin seda esile toome, siis mitte selleks, et meil rahwuskapitalistidest kahju ei oleks, waid sellega tahaksime tõendada ja näidata seda, et see iseseiswuse, et see rippumatuse seletamine, mis igalpool ette toodud, et see ei ole mitte millegagi põhjendatud. Kui inglased tulid nii lahkelt meie rahwuskapitalistidele wastu, siis mitte sellepärast, et nemad oma inimsuse tundega siia sadamasse tulid, waid suuremal määral tulid kaitsema Eesti kapitaali ja oma aktsionäride huwisid. Edaspidine arenemiskäik saab igatahes tõendama seda, kuidas teistes tehastes kokkulepet sobitada tuleb. Kuid üks on selge ja nimelt see, et ka teised tehased warsti sedasama on sunnitud tegema, mida praegu Balti tehasega tehakse. Sellest saawad meie päkapiku kapitalistid väga hästi ise aru ja sellest seisukohast on ka siis tingitud see kokkulepe, et Inglis kapitalist, wähe-malt sellest nülgemisest, mis neil senni Inglis-Balti tehases ja ka teistes tehastes ainuõiguseks on olnud, osa saaks wõtta. (W a h e l h ü ü d e d. N a e r.)

Juhataja **K. Wirma** (kõlilitab): Rkl. Reesen! Ma palun mittekohaseid sõnu mitte tarwitada ja kutsun Teid korrale.

J. Reesen (kom.): Kuid see asjaluugu tõendab seda, et kõik, mida meie rahwaenamus ja töolisteklass selles sotside petnime ajajärgus lubasid... (N a e r. W a h e l h ü ü d e d.) nüüd tagajärjetuks hakkab jääma, ja see wabrikulugu tõendab praegu sedasama. Kui meie wõtame näituseks maaküsimuse, siis meie näeme,

et maaküsimuses samasugust kodanlusele seljatoepoliitika panemist aetakse, mis ikka rohkem ja rohkem maad wõtab ja et töolisteklass ja mõisatöölised maast ilma jääwad. Praegusel juhtumisel wabrikus peawad nad ikka sedasama orjatööd ka inglastele jätkama. Kui meie kodusõja ajal seletasime ja nõudsime, et kõik wabrikud, metsad, maad jne. tööliklassi omanduseks peawad saama, siis saadeti need inimesed kõik mättasse, kes selle loosungiga wälja tulid. Kuid praegusel silmapilgul sellest wõitlusest, mis peetud, ei ole midagi töölistele osaks tulnud, sest wabrikud, maad ja metsad lähewad kõik wõõraste ja tõusikute kätte, mille tagajärjel töolisteklass wiltsusse langeb. Kui sellele sahkerdamisele, mis senni on aetud, lõppu ei tehta, siis seda lõppu jõuab töolisteklass ise teha, kui tema kapitalistide klassi käest wõimu oma kätte saab.

Sellest seisukohast wälja minnes, teen ma järgmise ettepaneku: „Töö-hoolekandeministri wastust i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise kohta Inglis-Balti tehase suhtes ära kuulates, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse esitaja seletuse mitterahuloldawaks ja nõuab: 1) töökaitse kommissari wastutusele wõtmist tegewuseta oleku pärast ja 2) walib kõigist rühmadest 2 esitajat, kellele ülesandeks tehakse Inglis-Balti tehase tõelikku seisukorda wälja selgitada; 3) sellesse komisjoni kutsuda sama palju wabriku töölisteesitajaid, kui palju Riigikogu rühmade esitajaid ühes wabrikuwalitsuse esitajatega kokku. Wabrikuwalitsuse esitajaid kutsuda 2. Sellele komisjonile jääb õigus Inglis-Balti tehase saatuse lõpulik otsustamine.“ Nii et töölised selle asja otsustamisest ise osa wõtaksid ja ise wälja seletaksid, kui wõrd palju mõju on meie eneste kapitalistidel, et siis need töölised, kes siin aastasadasiid Balti maala-pil elanud ja orjates warandusi kokku kannud, et need wõiksid nende waranduste saatuse otsustamisest tegelikult osa wõtta. Ja sellepärast tuleb niisugune komisjon moodustada, kes waatab kuidas neid warandusi jagada. Kui nad on wõõraste päralt, siis tuleb igatahes sellele seisukohale asuda, et need warandused lähiks töolisteklassi kätte, et meie tõusikodanlus teda ei saaks ära sahkerdada wäljamaale. Ja sellepärast nõuame meie Riigikogult, et meie ettepanek saaks wastu wõetud.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei tulnud mitte siia kõnetoolile, et walitsust kaitsta, ei tahtnud õieti ka polemiseerida. Sest kõigi kõnelejatega, nagu näituseks wiimase kõnelejaga polemiseerida, kui ilmawaates on niiwõrd suured lahkuminekid, et tehakse ettepanek, et praegust küsimust tööliste kätte otsustada anda, — ei saa. Ja mina arwan, kui lugupeetud eelkõneleja wanemaks saab, et siis tema veel palju sarnaseid lugupeetawaid ettepanekuüid saab tegema. (J. Reesen (kom.): Teie eilase ju kaualada. Üldine naer.) Ma wõin küll öelda, et ma mingisuguseid Teie elukalalekipumisi ei ole teinud, kuna mina aga Teie ringkondadest väga sagedasti sarnaseid kirju oma kohta olen saanud. — Aga jäätame need.

Omalt poolt ütlen ma, et tõesti oleks aeg, et nende waranduste kohta selgusele jõuda, mis siin on Wene ajast ilma pemeheeta ja pooleperemehega jäetud. Tunustama peab, et seda asja siit kõnetoolilt siiski wähe tõsiselt on waadeldud. Rkl. härra Johanson tähendas siin, et Wene riik olla Wene Inglis-Balti tehasesse 145 miljoni kuldrubla sisse pannud; see oleks siis meie raha järele 25 miljardit. Ma pean ütleva, et Inglis-Balti tehas olemas on wist alla 10 aasta: minu teades töötab tema 7—8 aastat. Kui tema selle aja jooksul Wene riigile 145 miljonit kuldrubla maksma läks ja kui seal praegu warandust seismas on umbes 10 miljoni rubla eest ja kui seda warandust nüüd Eesti riigile pakutakse ja Eesti riik sinna ka 25 miljardit sisse panema peab, siis seisame täiesti lagunenud küna juures ja meie peame ütleva, et meile pakutakse väga halba kaupa nende poolt, kes ütlevad, et meie peaks seda üle wõtma. (Wahelhüüded pahemalt poolt. L. Johanson (sd.): Kukk on ju teie erakonna mees.) Kukk wõib olla meie erakonna mees, kuid ma ei ole kuulnud härra Kukke suust, et Wene riik oleks selle wabriku sisse 145 miljonit kuldrubla pannud. Selle 7—8 aasta jooksul on ju seal ka midagi ära tehtud, mitte aga ainult raha sisse pandud. Härra Hansen on selles asjas paremini informeeritud, tema awaldab arwamist, et olla wist awansi antud umbes 60.000.000 wõrra. See raha on antud sõjaajal, kus Wene raha juba langemas, aga see on igatahes väga suur summa. Sellesse asjasse peab muretsema selgust. (Wahelhüüde pahemalt poolt: Eks minister sele-

t a.) Minister ei ole täiesti ka veel kursis. Walitsus peab selgitama, sellega olen ma täiesti nõus. (Segased wahelhüüded pahemalt poolt.) Kui teie kümnekesi räägite, siis ei wõi ma ju mitte kümnele korraga wastata. Kui teie veel üksikult räägiksite, siis saaksin ma aru, aga ma näen härra Piiskar naerab nii väga lõbusalt ja teised hüüawad wahele; ma arwan, et parem oleks, kui teie siiski seda asja tõsiselt wõtaks. (Wahelhüüde pahemalt poolt.) Walitsuse huwides on ju wabriku seisukord. Praegune walitsus on alles uus ja niisuguseid küsimusi ei seleta Teie, härra Reesen, oma noore mõistusega mitte ühe päewaga, seal läheb ikkagi mitu kuud enne, kui Teie seda teha jõuaksite.

Nüüd oleks veel üks teine küsimus, see on hooldajate küsimus, instituut, mis meie wabariigis väga keeruliseks tahab minna. Kes aga eriti härra Jaaksoni süüdistada tahab, sellele pean ütleva, et igauks, kes seda härrat tunneb, selle süüdistuse põlgusega tagasi lükkama peab.

Tööliste huwid seisawad selles, et nemad oma palga kätte saaksid, sest nemad teawad, kui wabrik nende kätte üle läheb, siis ka tema seisma jääb. Seda wõime meie, waadeldes Wenemaad, väga hästi öelda. (Wahelhüüded.) Wõib olla kui Teie neile, härra Reesen, need 145 miljonit kuldrubla muretsete... (Segased wahelhüüded.) Tulge, härra Reesen, ja istuge siia lähemale ning tehke siit wahelhüüdeid, et mul wõimalus oleks wastata. Ma wistan Teile heameelega, aga sealt ma tõesti ei kuule. Ma pean ütleva, mis nüüd tööliste seisukoht praegu on, nende seisukoht on see, et nemad oma palga tõesti kätte saaksid ja nad tööd wõiksid jätkata. Ja sel puhul on walitsus hästi talitanud; wõib olla on ta ehk veel liiga kaugele läinud tööliste kasusid kaitses, sest wormaltselt wõttes on küsimus — kas tal oli õigus seda raha enne wälja maksta, kui töö wastu wõetud. Kuid tema on seda teinud ja meie ei lähe mitte seda arwustama ja kiidame seda täiesti heaks. (Naer pahemalt poolt.) Härra Piiskar, minu arwates siin ei ole mitte midagi naerda, kui puutub asi 1.000 perekonna ilma leiwata jäämisesse, see küsimus on väga tõsine. Kui teile tööliste palgasaamise küsimus naeruwääriline on, siis teete teie siin ainult demagoogiat ja ajate tööliste meeleolu kaudu oma poliitikat ja ei mitte riiklist poliitikat. (Sega-

sed wahelhüüded pahemalt poolt. Juhataja kõlistab.) Siin tulewad härra Johanson ja teised ja kõnelewad, et Inglis-Balti tehas siit tööliste raha wälja weab. Kui siin niisuguste süüdistustega tullakse, siis pean ma ütleva, et minule alles eile teatati, et Inglis-Balti tehasesse inglased 200 miljonit Eesti marka sisse on pannud. Tööliste majade kor-daseadmised üksi on läinud 40 miljonit maksuma. Peale selle on lasknud nemad oma kulul wedurite parandamistoid ja raudteesilla parandustoid teha. Meil on kõigil teada, et Wenemaa, kes oma wedurid siia parandada tõi, nende paranduste eest weel mitte krossigi pole maksnud. Tema maksab alles siis, kui ta on wedurid kätte saanud. Kust tuleb siis see raha, mida tarwitatakse tööliste palkadeks? Eesti riik on selleks alles nüüd 7 miljonit annud. Kusagilt on ometi see raha tulnud. Inglismaalt, Inglise kapitalistide käest. Seda wõite teie heaks kiita, kuid Eesti riigil ei ole niisuguseid summe, mida wõiks ta sinna panna, ja ei ole ka Riigikogu kunagi otsustanud sarnaseid summe wälja anda. Ja et teie tulete praegu siia ning kõnelete raha wäljawiimisest, selleks ei ole teil mingisuguseid põhjendusi. Kui kõneldakse siin ühele wõi teisele direktorile palgamaksmisest, ja sellest, et neile, wõib olla, liig palju palka maksetakse, mida nad wast ei ole ära teeninud, siis ütlen ma, et ma ei ole kutsutud mitte selleks, et neid direktorid kaitsma hakata, sest see on tehase oma asi, kellele ta palka maksab ja kui suurel määral ta seda teeb. Kuid on täiesti põhjendamata, kui kõneldakse kapitaalide wäljawiimisest; just ümberpöörduvalt — siia on kapitaal sisse toodud, mis on kõik tööliste palkade wäljamaksmiseks ära kulutatud. Mis puutub Wabariigi Walitsuse tegewusse, siis on tema täiesti tööliste kasusid kaitsnud, ja kui teie nüüd siin teist juttu ajate, siis teete teie jällegi demagoogiat, ning soovitate ajada teist poliitikat, ei kaitse teie mitte tööliste kasusid, waid kaitsete oma wäikeste rühmade kasusid.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Härra Strandman oma kõnes katsus sarnast muljet awaldada, et kui Eesti riik oleks end aktiivsemalt näidanud, siis ta ka oleks kimbatusse sattunud. Seda wõib sellest järeldada, et kui juba Wene riigil tuli kuue, seitsme aasta jooksul 150 miljonit tehasesse matta, Jumal hoidku, kuidas wõiks wäike Eesti riik sarnaste asjade peale

mõelda. Kui ma kõnelesin siin awansidest, milleks mul mõningad andmed, sest et ma sellele asjale omal ajal wõrdlemisi lähedal seisin, siis wõin ma öelda järgmist: kui oli laewal aluskiil walmis, siis anti isegi weel sõjaeel, 1914 a. wälja 50% laewa wäärtusest awansiks. Kui oli laewakere walmis, anti 25% juurde, seega 75% kogu laewa wäärtusest. (O. Strandman (töer.): Kui palju need tehtud tööd siis wäärt olid?) Härra Strandman, ma ei wõi Teile seda mitte öelda, kui suur oli nende läbikäik, kuid mina ütlen, et wabrik sai tellimise teatawa asja peale ja sellest makseti wälja tegelikult 75% laewa kogusummast. See oli maksew kõigis kolmes tehases: Bekkeri, Wene-Balti ja praeguses Peetri tehases. Kui nüüd seda asjaolu arwesse wõtta, et Wene walitsus nendele juba nõnda suured summad ette andis, tähendab, siis olid need asjad juba riigi omad. Eriti Wene-Balti tehase kohta mäletan ma nendest otsustest ja protokollidest, mida ma olen näinud, et seal wõttis Wene walitsus ka osa teatawate summadega wabrikuehitamisest. (O. Strandman (töer.): Aga walitsus olla annud laenu 7 miljonit.) Tema ei wõtnud mitte sel teel osa, nagu harilikult aktsionärid, aga igatahes toetas ta wabrikut, pannes sinna ka oma poolt summasid. (Siseminister K. Einbund hüüab midagi wahelle.) Härra Einbund, ka Teie ei saa seda wist tõendada, et walitsus siin oleks energiliselt tegutsenud, et wälja selgitada, kelle omad need warandused on. Selles suhtes olete Teie, härra minister, palju agaram selgitades, kes oli 1917 a. maatameeste komitee liige wõi esimees, et teda siis pokri pista. Härra kaubandus-tööstusminister ei ole aga selle warandusasja selgitamises mitte nii agar. Ta ei ole mitte püüdnud energiliselt tegutseda selleks, et wälja selgitada waranduslisi wahekordi, mis on seal Eesti riigi warandus ja mis mitte. Härra Einbund'i tema „selgitamises“ wõiks walitsus wabadusriistiga kroonida. Ma julgen tõendada ehk ma küll punktipealselt neid waranduslisi wahekordi ei tunne, et Eesti riigile suur osa nendest warandustest langema peab.

Siis paar sõna nende hooldajate kohta. Ma ütlesin siin juba ja kriipsutan ka nüüd alla, et kui ma siin kõnelesin sellest, kuidas keegi parempoolne isand härra kaubandus-tööstusministri abi härra Hurt'i tähelpanu nende asjaolude peale juhtis,

ma ei tahtnud sugugi öelda, et härra Jaakson selles asjas isiklikult süüdi oleks. Tean ainult, et härra Kesküll rääkis asja nii, et härra Jaaksonil olla mingisugune wolinik, kes seda asja seal tegelikult ajab, ja et hoolimata sellest wolinikust sarnased nähtused ilmsiks tulewad. Seal, kus enne ristlejaid ja baggerid ehitati, olid kraanad. Need olid päris uued ja ma ei tea, kas nad ewakueeritud olid wõi mitte. Nüüd on nad aga wist wanaraua pähe ära müüdüd. Ma julgen tõendada, et need kraanad täiesti korras ja töökõlbulikud olid, kui seal mõni polt ehk mutter lahti juhtus olema, ei teinud see neid weel sugugi wäärtusetuks wanarauaks. Ma arwan, siin tuleks nõuda ja toetada seda ettepanekut, mida rkl. Reesen tegi, et Riigikogu liigete seast saaks komisjon walitud, kes seda asja selgitaks. (O. Strandman (töer.): Üle wõtaks.) Ma ei räägi ülewõtmisest, waid asja selgitamisest.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui härra Strandman sõna wõttis, siis kerkis minus lootus, et härra Strandman küsimusse selgust toob. Ei wõi wõimalik olla, et härra Strandman, kui teatud rühma liige, kelle esitaja walitsuses, ei tea neid küsimusi lähemalt, mida otsustab Wabariigi Walitsus, sest tööerakonna liige härra Kukk oli walitsuses sel ajal kaubandus-tööstusministriks. Kuid härra Strandman on osaw poliitiline strateeg, missugune omadus iseäranis täna ilmsiks tuli. Arutamisel on koguni teised küsimused, kuna härra Strandman pateetiliselt räägib töölistest ja sellest, et walitsus suure heateo teinud, et ta töölistele nende palgad wälja maksnud, mida wabrikujuhatust teha ei saanud. Ma arwan, et Riigikogu liikmed meie waidlust pealt kuulates wõiwad wäga hästi tunnistada, et sugugi selles arupärimine ei seisa, waid arupärimine baseerib hoopis teistel alustel. Arupärimises nõutakse, et Wabariigi Walitsus wõtaks arwesse töökaitse küsimusi ja et Wabariigi Walitsus selgitaks waranduslisi wahekordi. Peaks selgitama, missugused warandused on Eesti wabariigil Inglis-Balti laewatehases. Härra Strandman waidleb minu seletusele wastu, et Balti tehases 145 miljoni kuldrubla wäärtuses Eesti warandusi on. Ta arwab, et seal olla awansina ainult 60 miljonit Eesti marka. Kui ei tea neid summasid ligemalt nimetada, arwan, et nii wäga julgelt minu oletusele wastu waielda ei wõiks. Need oletused tõime just selleks

ette, et Wabariigi Walitsus tuleks ja ütleks, kui palju seal just Eesti riigi warandusi on.

Siis nõutakse weel arupärijate poolt, et ette kantaks renditingimised ja need tagatised, mis selleks ette nähtud, et edaspidi sarnane asjaolu korduda ei wõi. Härra kaubandus-tööstusminister ei ole aga midagi sarnast teinud, waid wabrikujuhatust ainult hoiatanud, et kui nemad 2. nädala pärast ise ei jõua oma jalgele saada, siis walitsus enam abi ei anna. See aga ei ütle weel sugugi seda, et nüüd kaubandus-tööstusministril lootusi oleks, et need inimesed, kes seal wastutusrikastel kohtadel seisawad, edaspidi oma kohustusi täita suudaks. Peale selle oleme puudutanud küsimust, et riigiteenistuses olewad inimesed on erakapitaali teenistuses ja sellejuures nii öelda teeniwad kahte isandat. Ma ütlesin, et on karta, et tööliste palgad wälja wiiakse, selle asemel, et wäljast wõörast kapitaali sisse tuua. Senni ei ole Inglis-Balti tehas oma kohustusi täitnud ja ei ole ka tagatise, et ta edaspidi neid täitma hakkab. Mis puutub nüüd härra Strandman'i üteldusse, et tehasesse nii ja nii palju wäljamaa kapitaali on sisse pandud, siis tahaksime küsida, millega teie seda põhjendate. Minu kuuldused ütlevad, et silla ehituse juurde on antud Eesti pangast awansina raha, see on Eesti panga kindlustusel. Tulgu nüüd endine kaubandusminister härra Kukk ja näidaku, kui palju seda wäljamaa kapitaali on sisse toodud, ja siis alles teeme ka meie sarnase oletuse, millega teie esimesite. Muidugi, on ju walitsewatele rühmadele wäga soowitaw, et selle küsimuse teraw ots saaks mujale juhitud. See paistis ka härra Strandman'i seletusest, kes mitte ei esinenud selleks, et asja selgitada, waid koguni üle läks niisuguse küsimuse juurde, mida meie sugugi puudutanud ei olnud, millepärast meie mingisuguseid etteheiteid ei teinud ja millepärast keegi pole seletust nõudnud. Nimelt, teie kõnelesite ainult töölistele palkade wäljamaksmisest ja seda niisuguse paatosega, et olite selle eest isegi walmis walitsusele oma rahulolemist awaldama. Meie oleme ka sellega rahul ja leiame, et see wäga loomulik on, et laialised kihid ei jäeta mitte wiltsusesse sel puhul, kui walitsus ise nende tingimuste loomisest osa on wõtnud, millest tööliste praegune raske olukord oleneb. Teine küsimus on aga see, kas walitsus ka selles asjas seaduspäraselt on tali-

tanud, ja see küsimus tuleb edaspidi arutusele. Kuid täna ei ole sellest juttu.

E. Jonas (is.): Ära kuulates härra Strandman'i seletusi ja arwesse wõttes seda, et härra Strandman on selle era-konna liider, kust töö-hoolekandeministergi on, peab arwama, et kui töö-hoolekandeminister ja terve Wabariigi Walitsus sama „hästi“ tunneb Inglis-Balti tehase asju, kui härra Strandman, siis paistab mulle, et walitsus mängib Inglis-Balti tehasega pimesikumängu. Ta kuuleb kusagil kaugel sammude krõbinat, kuid ei tea, mis seal õieti on ja kuidas olla ehk mis teha.

Töö-hoolekandeminister seletas, et kui tehas tööle asus, siis hakkas töö ikka järkjärgult arenema, wõeti ikka rohkem ja rohkem töölisi juurde, nagu lepingus ette nähtud, kunni tööliste arw tõusis wiimaks tuhandeni; tellimisi tuli tehasesse järkjärgult juurde ja asi edenes igatpidi. Need olid töö-hoolekandeministri sõnad. Kui nüüd asi nõnda on, siis peaks ju lugu hiilgaw olema, mis siis paremat weel tarwis: töölisi wõetakse juurde, tellimisi tuleb ka, ja, ühesõnaga, tegewus areneb nii, nagu ühes korralikus ettevõttes olema peab. Aga selle „hoorikka“ aastase tegewuse järele seisame ühe halwa nähtuse ees: tehas ei suuda töölistele palka maksta. Millest see siis tuleb? Kui tööd nii palju on, et töölisi ikka juurde tuleb wõtta, miks siis tehas ei korralda oma asju nii, et tema saaks oma kohustusi tööliste wastu täita? Waadake, selles see asi seisabki, et siin on pimesikumäng. Ei wõeta arwesse, wõib olla, neid ristlewaid huwisid, neid reaalseid wahakordi mitmete kihitide ja rühmituste wahel ning selle tõttu seisab Balti tehas pankroti läwel.

Härra Strandman ütles, et 200.000.000 Eesti marka on rentijate poolt tehasesse mahutatud. Aga ega see weel ei tõenda, et kui tehasesse on paigutatud 200.000.000, et siis wälja sealt ei wõi wiia miljardid. Ja nii suuri warandusi seal on. Ega siis nemad, kui nad ei oleks absoluutselt mingisugust kapitaali tehasesse paigutanud, ei oleks saanud tegewust alatagi. 200.000.000 Eesti marka ei ole ju ka kuigi suur summa niisuguse suure asutuse kohta.

Töö-hoolekandeminister lõpetas oma kõne akkordiga: tema ei mõtle sugugi wastutusele wõtta töökaitse kommissari, ja härra Strandman rõhutas siin, et mis sellest siis töölistel kasu oleks olnud, kui

kommissar oleks wastutusele wõetud. Siin tahaksin härra Strandman'ile tema isewärki seadusest arusaamise puhul järgmist öelda: kujutagu ta ette, et mõni waras on warastanud, ütleme, härra Strandman'ilt teatawa summa raha ja on joonud selle maha, nii et warga käest seda summat enam kätte ei saa. Analoo-giliselt esimesele küsimusele küsiksin ma nüüd: mispärast seda warast weel wastutusele wõtta, teil isiklikult ei oleks sellest mingisugust kasu? Kui meie nii wiisi hakkaksime seadusi käsitama, siis peaks see Teile, kui juristile, selge olema, et meil wõimatuks saaks nende teostamine; nad oleksid üleliigsed asjad. Kui seadused on antud, siis peab ka selle järele walwama, et neid täidetakse. Töökaitse-seaduses on ette nähtud, et tehased peawad töölistele palka maksma nii ja niisuguste waheaegade järele ja määruste mittetäitmise korral saawad nad wastutusele wõetud, kuna töökaitse kommissari otsekohene ülesanne on selle seaduse täitmise järele walwamine. Siin minnakse aga töökaitse-seadusest mööda ja töölisel ei ole temast mingisugust kasu. See on täiesti iseloomulik nähtus meie korra juures. Meil on asi nii kujunenud: kui seadus on kasulik teatawale kihile, meie praegusele ahnitsewale ühiskondlikule korrale ja kodanlisele walitsusele, siis nõutakse tema täitmist; ei ole tema mitte kasulik, siis sülitatakse tema peale ja öeldakse, kellele sellest siis lõppude lõpuks kasu on?

Rahaminister G. Westel: Austatud Riigikogu liikmed! Need suured warandused, mis omal ajal Wene keiserriigi ajal Tallinnas tekkisid mitmesuguste tehaste näol, nagu Wene-Balti, Bekkeri, Noblessneri ja teised, need jäid peale rewolutsiooni, õieti peale okkupatsiooni väga wiletsasse seisukorda. Neile olid omal ajal mitmesugused toetussummad antud Wene riigi poolt, samuti said nad tema poolt ka tellimisi. Riigi ja asutuste wahel tekkinud wahakordade lõpulik likwideerimine ei wõinud sündida sellepärast, et järgnes rewolutsioon ja pärast okkupatsiooni aeg. Nagu teada, oli nende ettevõtete juhatus Peeterburis ja ühes sellega oli ka nende asutuste raamatupidamine sinna koondatud. Kui nüüd siin räägitakse, et Wene riik olla ühele wõi teisele nendest ettevõtetest toetussummasid annud, siis ei olnud mitte kellegil wõimalik selgeks teha, missugusel

näol ja missugusel kujul see oli sündinud. Ajajooksul on ühed ja teised dokumendid Peeterburist tagasi tulnud, muuseas ka nende ettevõtete üksikud raamatud, kuid mitte kõik ja nendest raamatutest selgub, et Wene-Balti tehas on Wene riigi käest summasid saanud. Nii palju, kui hooldajate poolt teada, on need summad wist kunni 60. miljoni rublani tõusnud, aga nende summade juriidiline iseloom ei ole mitte selge.

Kui nüüd süüdistatakse: mispärast kaubandus-tööstusministeerium ei ole suutnud senniajani seda kindlaks teha, siis pean tähendama, et see süüdistus otsekohe mind ei puutu, sellepärast, et mina alles mõni päew kaubandus-tööstusministri kohal seisin. Kuid ma wõin päris puhta südamega öelda ka oma eelkäijate kohta, et on püütud materjaale Wenemaalt kätte saada, osalt on neid ka tagasi toodud, kuid on ka nendest väga palju kaduma läinud. On ju igäühele teada, et 1920 aasta lõpul oli seisukord väga raske, oli teada, et Wene-Balti tehase oli liikumata warandus, kuid jõudu ei olnud temale uuesti hinge sisse puhuda. (J. Piiskar (is.): Kas materjaali ka ei olnud?) Jah, oli materjaali, kuid selle materjaaliga ei olnud midagi peale hakata, ilma et oleks olnud tehase saatus enam-wähem kindlustatud. Selle peale algasid läbirääkimised wäljamaa gruppidega, nähes, et meie sarnast kapitaal kokku ei saa, et neid wabrikuid käima panna. Lõpuks ilmus Inglise kapitalistide grupp „Anglo-Baltica“ nime all, kes astus läbirääkimisse hooldajatega ja Balti tehase waranduste walitsejatega. Nendel isikutel olid ka teatawad prätensioonid wabriku peale, sest nende esitajad seletasid, et nende liikmed olid olnud endised Wene-Balti tehase aktsionäärid, kuid täiesti kindlaks seda teha meie tol ajal ei suutnud. Siis andis kaubandus-tööstusministeerium neile nõu, et kui nemad seda wabrikut omaks peawad, siis asugu nad sinna tööle, pangu kapitaalid selle sisse, remonteerigu ja hakaku tööle, et wabrik täies hoos saaks töötada.

Igal ühel teist on teada, et need suured tehased, nagu Balti tehas, Bekkeri tehas jne. ei ole Tallinnas mitte tekkinud teatawa majanduslise konjunktuuri tõttu, waid puht poliitilises mõttes imperialistliku Wene riigi militaristilises poliitikas. Wene keiserriik tahtis Tallinna sadamasse suure kõwa baasi enesele luua, ehitas sellepärast Peetri kindluse ja kõik,

mis sellega ühenduses olid. Selle jaoks olid ka tarwis suured töökojad, mis wõisid teostada laewaehituse programmi, mis Wene merewäele tarwis läks, ja sellepärast loodi need asutused Wene riigi toetusel, kuid eraaktsiaseltside näol. Praegusel ajal muutunud olukordade tõttu ei wõiks need wabrikud unistada sellest, et nemad oma endisi ülesandeid, milleks nad ehitatud olid, suudaks täita. Ei oleks lihtsalt tellimisi, ei oleks ka tööd. Kui need wabrikud ümber luuakse teatawas mõttes remondi töökodadeks, nimelt suuremas stiilis remondi töökodadeks, sest Wenemaal meie naabruses on väga palju parandada raudtee liikumise abinõude alal, ka on jõelaewastik väga wiletsasse seisukorda sattunud ja tarwitab põhjalikku ja rutulist remonti, kuna Wenemaal aga selleks wabrikuid ei ole, siis on wene-lased sunnitud neid töid wäljamaal teha laskma. Nii palju kui mina mäletan, on wiimase kolme aasta jooksul peale rahulepingu sõlmimist Wenemaa esitajad mitmeid läbirääkimisi pidanud Lääne-Euroopa töösturite gruppidega. On läbirääkimisi peetud sakslastega, et remonditöid anda neile, kuid tegelikult on olude tõttu Eesti töökojad väga soodsas seisukorras, on geograafilise seisukoha tõttu wäljaspool wõistlust Lääne-Euroopaga, sest arusaadaw on ju igale ühele.... (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas wabrikuhooned wõistlewad?) Enne kuulake ära ja siis tehke oma waimurikkaid tähendusi. Ma ütlen, meie geograafilise seisukoha tõttu on Eesti kõigeparema koht, kõige soodsam wõistlemiseks wäljamaaga, sest igalühel on ju selge, kui wagunid wõi wedurid tahetakse remonteerida kusagil kaugel, siis tuleb neid laewa peale pakkida ja on juba transpordi ja saatmise näol õige suured kulud, kuna seesama haige wedur wõib raudteed mööda palju wäiksema weokuludega oma remonteerimise kohale jõuda. Oma puht geograafilisest seisukohast wälja minnes oli Eesti soodsates tingimistes, kus juba ruumid selleks olemas olid ja osalt ka sisseseade, nagu Balti tehase ja ka Noblesneri tehase juures, kuna Bekkeri juures see suuremalt osalt rüüstatud oli. Siis oli loomulik, et teatawaid wäljamaa kapitalistide gruppe leidis, kes tahtsid seda tööd Tallinnas teha. Muidugi tulid selleks weel ettevõtted korda seada, mida meie oma jõul mitte ei suutnud teha. Üks nendest aspirantidest oli Anglo-Baltica selts ja kuna meie, nagu ma juba ütlesin, ei wõi-

nud nende õigusi wõi nende prätensiooni tühjaks tunnistada, siis jäi ainukene wõimalus neile soowitada wabriku hooldajatega rendileping teha ja korraldada tööstust. Eesti walitsuse poolt tuli neilt, muidugi, teatawat garantiid nõuda, et siin ei oleks mitte üksi lepingutegemist, waid et siin ka tagatised oleks. Seda nõuti seadusega, mis wälja on antud 1921 a., mis kuul see oli, ma ei mäleta, aga igatahes oli see Inglis-Balti laewaterhasele lubaandmine Eestis töötamiseks. Seaduses on tähendatud, et aktsiaselts peab vähemalt 100 miljonit marka tegewuskapitaali sinna tööstusse panema, teiseks olid teatawad juriidilised normid, kus likwideerimise puhul Inglis-Balti selts pidi esimeses järjekorras rahuldama Eesti kreditoride nõudmisi ja alles pärast seda wõisid saada arwesse wõetud wäljamaalaste nõudmised. See oli kõik, mida Eesti walitsus omal ajal wõis selle kindlustuseks teha. Tema on veel rohkemgi teinud. Esiteks on tema tööliste korterid pidanud remonteerima ja peale selle on tema sellekohased materjaalid muretsenud ja on tööle asunud. Wene nõukogude walitsuse käest oli kuuskümmend wedurit tulnud, mis nende osaks langes, ja nemad on kummi oktoobrikuuni korralikult töötanud ja korralikult oma kohuseid täitnud. Kuid oktoobrikuust saadik olid nemad oma finanseerijatega raskesse seisukorda sattunud ja nende raskuste tõttu sattus ka Anglo-Baltica õige raskesse seisukorda. Omal ajal, kui töölistele walgad wõlgu olid jäänud, siis oleks muidugi walitsus wõinud nõuda kohtuteel selle tööstuse pankrotiks tunnistamist, ja asuda tema waranduste likwideerimisele. Kuid walitsus läks sellest seisukohast wälja, et kuna Anglo-Baltica esitajate poolt tõendused olid toodud, et nende kitsikus olla ajutine, olla lootust, et nemad saawad seda lahendada ja veel suuremaid summe wäljamaalt juurde tuua, siis oli muidugi walitsuse huwides, neid mitte likwideerimisele sundida, sest selle tõttu oleks muidugi töölistele üles öeldud. Tehas oleks seisma jäänud ja kõige pealt oleks siin inimestel raskusi olnud. Teiseks oleks ka raskusi olnud teistel wabrikutel, kes seotud olid Anglo-Baltica seltsiga ühiste tellimiste läbi, mis nõukogude walitsuselt olid saadud. Ja lõpuks, kui meie küsime, mis on siis Eesti selle läbi kaotanud, kui seesama Anglo-Baltica ka likwideeritaks? Siis on kõigehalwemal juhtumisel seisukord niisugune, nagu tema oli umbes

13—14 kuu eest. Kuid wahepeal on ta vähemalt tuhande perekonna jaoks tööd ja teenistust annud. Õige suur osa töölistest elab seal, niisama suurem osa ametnikka, nendele on vähemalt korterikriis lahendatud olnud. Suurem osa, mis paljades on maksetud, on meie inimestele maksetud. Wabrik on korda seatud, on remonteeritud nii et ka kõigehalwemal juhtumisel, kui see peaks pankrotti jääma, siis peab ütleva, on suur hulk raha sisse toodud. Muidugi, saan ma wäga hästi aru, et härra Johanson awaldas oma imestust selle üle, et ega wäljamaalased siia ei tule, et ainult raha sisse panna. Ma usun ka, et keegi ei anna midagi, et ta selle eest midagi wastu ei saaks. Ma arwan, et ka need wäljamaalased ei tule humanisuse pärast meie juurde, waid nemad loodawad vähemalt tulewikus teenida. (W a h e l h ü ü d e d.) Jah muidugi warandus, aga see warandus on surnud warandus. Ega teie mitte wabriku korstnaid ei müü ära. Siis on ainult nendel warandustel wäärtust, kui nendel hing sees on. Suured korpused ja hooned wõiwad olla, aga kui teil ei ole jõudu, et neid käima panna, siis ei ole nendel igatahes mingisugust wäärtust. Senni on Anglo-Baltica ausasti püüdnud oma kohustusi täita; pahemalt poolt toodi ette, et seal on mitmete huwi kaalu peal. Jah, see on õige, seal on mitmed huwid wastastikku wõistlemas. Kuid kahjuks ei ole need intriigid mitte Eesti pinnal, waid nad on wäljamaal, nõnda et need ei ulata mitte meie wõimupiirkonda, meie ei saa seal midagi teha.

O. Strandman (tõer.): Mina ütlen otsekohe, et ka mina leian, et nende wabrikute warandusline seisukord peaks saama selgitatud. Härra Johanson, kes seda muidugi tähele panemata ei jätnud sest tema on vähemalt niisama hea strateeg, kui mina kui veel mitte parem, wai kis muidugi sellest ja rääkis, et minul, kui tööerakonna rühma liideril, oleks pidanud asjast tööerakonda kuuluwa ministri kaudu täielik informatsioon olema. Härra Johanson arwates tuleb nii wälja, et kui sotsiaaldemokraat minister on, siis peab ta härra Johanson juurde tulema, härra Johanson selles asjas informeerima ja kui härra Johanson on seda heaks kiitnud, siis alles läheb tema seda asja otsustama. Ma ei tea, kas härra Johanson selleks ka tunnid määrab, millal tema juurde peab aru andma tulema. Meil igatahes niisu-

gust korda ei ole olnud. Niisugune etteheide on päris weider ja sellest enam praegu rääkida ei maksa.

Teine asi, mis härra Jonas siin pateetiliselt ette tõi, on see, et mispärast kohtusse ei kaebata. Kui wabrikanti sellepärast trahwitakse, et ta palgamaksmises korratu on olnud, siis on see täiesti loomulik. Meil on wiimasel ajal töö-hoolekandeministeerium wabrikantidele määranud väga suured trahwid, et palgaraamatud korras pole jne. (Wahelhiüü L. Johanson (sd.) poolt.) Härra gentleman! Ehk tuleksite siia, ma wastaks Teile heameelega, kuid ma tõesti ei kuule. Minu arwates on see paragrahw seda laadi, et kui tõesti kuritarwitusega tegemist on, siis tuleb trahwida. Kui aga wabrikandil raha ei ole, kas siis ka tahate trahwida? Poisikesena nägin mina wälakohtus niisuguse loo, et inimesele, kes oma maksusid ära maksta ei jõudnud, witsanuhlust anti. Kas wastab see tegu teie õigustundele? Ehk ma küll poisikene olin, oli mul siiski see lugu väga kurb, kui inimest sellepärast pekseti, et ta waene oli ja maksta ei jõudnud. Kui nüüd wabrikant pankrotti jääb, kas siis aitab see, kui härra Piiskar ütleb, et wõta kinni ja tiri ta kohtusse, küll ta siis maksab. Üks Saksa wanasõna ütleb: „Kus midagi ei ole, seal on ka keiser oma õiguse kaotanud.“

A. Palwadre (sd.): Mitte töö-hoolekandeminister ei ole see, kes wõiks umbsõlme lahti harutada, mis walitseb inglís-Balti tehases ja ei ole ka töö-hoolekandeminister see, kes wõiks kindlustada, et edaspidi seisukord seal paraneks. Selle asja lahendamise ei kuulu töö-hoolekandeministeeriumi alla, waid see on walituse ja eestkätt just kaubandus-tööstusministri asi. Kui töö-hoolekandeministeerium töökaitse kommissarid kohale saadab waatama, kas palka korralikult makstakse, siis on see wäikene asi selles suures küsimuses ja ei wõi töö-hoolekandeminister korraldust luua selleks, et edaspidi oleks töölistel kindlustatud töö nimetatud tehases. Walitsus on aga selle küsimuse korraldamisega väga kaua wiiwitanud. Nimelt on endiste Wene aktsiaseltside waranduste, mis omal ajal hoolekande alla wõeti, küsimus jäänud senni lahendamata ja nende waranduste praegune walitsemise kord annab wõimalusi kuritarwitusteks, iseäranis aga juttudele kuritarwitustest.

Nii üks kui teine wõimalus on väga halb. Hoolekandjad, kes on määratud kohtu poolt, on ka väga raske seisukorras. Nendel on raske leida wõimalusi, et neid warandusi otstarbekohaselt ära kasutada ning tehaseid käima panna. Keegi hooldajatele suuremat laenu ei taha usaldada ning teisest küljest, kui keegi kohtu poolt hooldajaks on määratud, siis ei saa tema sellest ametist lahti, kuigi ta seda tahaks. Mõned warandused endistele omanikkudele tagasi anda. On olemas aga sarnaseid warandusi, millest endine omanik praegu teadagi ei taha. Sarnane olukord ei peaks mitte kaua kestma, waid Wabariigi Walitsus peaks siin kindla seisukoha wõtma, missugused õigused on riigil nende waranduste peale ja kas riik tahab oma õigusi seal maksta panna wõi mitte.

Omavalitsuse ajal, kui Inglís-Balti tehase hoolekande ära kaotamise küsimus Riigikogus päewakorral oli, siis oli Wabariigi Walitsusel selle küsimusega väga kiire ja isegi esineti teatawa seaduseelnõuga, mis pidi hoolekande ära kaotama ja mingisuguse administratiiv walitsemise wiisi maksa panema. Tol korral leiti aga, et see uus walitsemise wiis ei ole parem ühti, kui endine. Wiimaks lahendati Inglís-Balti tehase küsimus Riigikohtus walitsusele soowitawal wiisil, Wabariigi Walitsuse eelnõu wõeti tagasi ja paistis, nagu oleks küsimus lõpulikult otsustatud. Wäärnähtused aga kestawad edasi ja Wabariigi Walitsus peab otsustamisele wõtma küsimused, mis sarnaste nähtuste põhjusteks on. Põhjusteks on, et nende waranduste kasutamise wiis ei ole kõigeotstarbekohasem. Eriti Wene-Balti tehasesse tulewad rentnikud, kes ei ole maksuwõimulised. Ei ole ka küllalt tagatist, et nad isegi riigi poolt saadud toetuse tagasi maksaks.

Kuigi tuleb nõus olla sellega, et töö-hoolekandeministeerium töölistele wastu tulles laskis 7 miljonit palkadena wälja maksta riigikassast siiski ei saa salata, et kindlustust selleks ei ole, et see summa saab rentniku poolt tagasi maksetud. Kuigi see summa sai wälja maksetud tööliste palkadeks ja ma arwan, et Riigikogul tõepoolest ei ole põhjust kaebada sarnase töö-hoolekandeministeerium talitamise wiisi üle, ei wõi lubada sarnast waranduste kasutamise wiisi, mis niisuguse olukorra loob; et riik määrab teatawale aktsiaseltsile toetusraha, kuigi see toetusraha kaudsel teel rahwa kätte läheb.

Mulle näib, et Wabariigi Walitsus peab uuesti nende aktsiaseltside waranduste küsimuse üles wõtma ja selle lõpulikult lahendama. Panen ette Riigikogule järgmise ülemineku-wormeli: „Töö-hoolekandeministri seletust Inglis-Balti tehases walitsewa olukorra kohta ära kuulates, leiab Riigikogu, et Wabariigi Walitsus peab kiires korras 1) lahendama omanikuküsimuse nii Inglis-Balti tehase, kui ka teiste hoolekande all olewate endiste Wene aktsiaseltside waranduste suhtes ja 2) kindlustama nende waranduste kõigestarbekohasema kasutamise wiisi, mille juures riigi nõudmised nende waranduste wastu tõelikult kindlustatud oleks ja töölistel palga maksmata jätmist karta ei tuleks, ning läheb päewakorras edasi.“

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna härra rahaministril.

Rahaminister G. Westel: Ma tahtsin nimelt tähendada seda, et Wene-Balti tehase omanikuküsimust on lahendanud Wabariigi Walitsus sel teel, et ta peakoosoleku otsuse kinnitas, kuid selle kohta oli huwitatud gruppide poolt kohtulik protsess üles tõstetud. Ning see protsess on oma esimeses instantsis seisma pandud ning wäga wõimalik, et see protsess weel aasta wõi kaks kesta wõib, enne kui küsimus laheneb. Ma tähendan weel kord, et Wabariigi Walitsus oleks wõinud lahendada seda küsimust ka sel teel, et rentnikud pankrotiks tunnistada oleks lasknud ning siis likwideerimise ette wõtnud, et selle läbi tööliste nõudmisi aidata rahuldada. Kuid walitsus ei ole seda teinud, sest tema loodab, et see küsimus wõib weel paremal teel laheneda. Ma ei taha praegu mitte öelda, et see täiesti lootuseta wõi kindlustuseta on. Ma tahaks ka härra Johansonile wastata selle peale, et nende waranduste ostmine olla Anglo-Baltica seltsile Eesti panga abil wõimalikuks tehtud. See arwamine on ekslik, sest Eesti panga toetusel ei ole seda mitte tehtud, waid see oli ühe Inglise panga abil. Nimelt Inglise pank on lasknud Eesti panga kaudu seda wälja maksta. Eesti pank on ainult wahetalitaja osa mänginud. Ja nõnda ei ole see mitte Eesti raha, waid wäljamaa.

J. Piiskar (is.): Härra Strandman heidab teistele kõnelejatele ette, et nemad teha demagoogiat, kuid halba demagoogiat, sest walitsus olla õieti talitanud tööliste huwides. Seega oleks praegune töö- ja hoolekandeminister ja tema kaitsja,

härra Strandman, kõigesuuremad tööliste-huwide kaitsjad. Ma pean ütleva, et nii hästi töö- ja hoolekandeministri seletus, kui ka härra Strandman'i etteheide teistele demagoogia tegemises, ongi aga just kõigesuurem demagoogia. Mõlemad nemad õigustawad töökaitse-seaduste rikkumist. Kui leitakse, et töökaitse-seaduste rikkumine on tööliste kaitse, siis on see wäga omapärane arusaamine. Milleks siis õieti on töökaitse-seadused? Kas selleks, et töölisi rõhuda ja wabrikante kaitsata? Härra Strandman ütleb, et töökaitse-seadusi tuleb ainult siis käsitada, kui wabrikant wigurdab. Aga missugust abinõu härra Strandman selleks tarwitab, et selgeks teha, millal wabrikant wigurdab ja millal mitte. Minu arwates ei olegi suuremat wigurdamist, kui endise Wene-Balti tehase nõndanimetatud Inglis-Balti a/s. juures, sest see terve ettewõte on üks suur wigur. Ja kui siin ei tarwitata töökaitse-seadusi, mis on siis weel suurem demagoogia, kui see, et töö-hoolekandeminister tuleb, teeb suure pateetilise käeliigutuse, lööb endale wastu rinda ja ütleb: olen uhke selle peale, et ma töökaitse-seadusi ei tarwitanud. Niiwiisi igatahes ei kaitsa mitte töölisi, waid wabrikante. Ka rahaminister seletas siin, et see, mis on sündinud, on ikkagi tööliste kõigekasulik, sest oleks ju wõidud asi kohtu kätte anda, aga siis oleks wõidud ka rahast ilma jääda. Aga mispärast anti siis warandused sarnasele aktsiaseltsile kasutada, et juba aasta pärast töölistel palgast ilma pidid jääma? On mitu korda täna juba küsitud, mis on selleks tehtud, et töölistel mitte palgast ilma ei jääks. (W a h e l h ü ü d e d r k l. O. S t r a n d m a n'i (töer.) poolt.) Kui härra Strandman'ile teenija palk ja teatawa a/s. käesolewad miljardilised warandused üks ja seesama on, siis on see wäga omapärane arusaamine ja ainult härra Strandman'i loogika. Ei ole mingisugust kindlustust, ei tööliste suhtes, ega selleks, et riigiwarandused ei häwineks. Härra kaubandus-tööstusminister ütles, et olla omal ajal üles wõetud nõudmine, et peab olema 100 miljonit sisse maksetud ja et a/s. peab esimeses järjekorras rahuldama nõudmised, mis on Eestis. Tema aga ei öelnud mitte, kas on see 100 miljonit marka praegu olemas, kuid tema kõnest wõis järeldada, et neid mitte olemas ei ole. Sedasama tõendawad ka tegelikud faktid. Oleks see raha olemas, siis ei oleks mitte riigil tarwis olnud wõtta Narwa silla kapitaale.

Öeldakse, et tehase rentnikud olla ehitatud elumaju, olla remonttööd teinud ja suuri summe selleks kulutanud. Võib ju olla, et nad on mõned majad ära remonteerinud, kuid on teada näituseks, et tehases olid suured materjaali tagavarad, mida võidi realiseerida. (Wahelhüüerahaminister G. Westeli poolt.) Nüüd öeldakse, et olla võetud materjalide eest maksetud, aga kui palju on võetud ja kui palju on maksetud? Need küsimused on lahtised. Kui näituseks, see aktsiaselts nüüd enese pankrotti kuulutab, kas siis ei ole võimalik, et see pankrott lihtsalt fiktiivne on; kas ei ole nad remonteeritud majadesse mahutatud kapitaali ja kõik muu kapitaali, mis nemad iganes on sinna kulutanud, 10-kordselt kätte saanud? Kas nüüd ei tulda ja öelda lihtsalt, et võtke majad ja wabrik? Juba siis, kui see wabrik rendile anti, awaldati kahtlust, kas siin ei ole tegemist fiktiivse püüdega wabrikut käima panna lubades, sealolewaid warandusi lihtsalt kätte saada ja sulaks teha. (O. Strandman (töer.): Öelge, härra Piiskar, mis see on, — fiktiiv püüde wabrikut käima panna?) Kui see Teile küllalt arusaadaw ei ole, siis wõin Teile rahulduseks seda teisiti seletada: tehti nagu, nagu hakataks wabrikut käima panema, et selle kätte all siis sealseid warandusi realiseerida.

Edasi rõhutab härra Kaarna, et tema on töelistele Narwa silla ehitamise kapitaalilt 7.000.000 marka lasknud wälja maksta. Kui arwatakse sellega töoliste seisukorda parandanud olewat, siis ei ole see mitte nii, waid see jutt on ainult demagoogia, härra minister. Missugused andmed ja missugune kindlustus on Teil, härra minister, selleks, et töölisi jõuluks siiski lahti ei lasta? Ei miskisuguseid. Nüüd maksite oma krediidist, kuid kui Teil enam krediiti ei ole, millest maksate siis? Sennikaua lasete neid inimesi talitada, kunni weel midagi wõtta on, aga siis haarate kahe käega õhku ja posse jääwad Teile ainult külmad korstnad. Tööja hoolekandeminister laseb oma eelarwest 20 miljonit maha wõtta, mida tema mitte ei ole saanud tarwitada pensioni andmiseks. Seal hoiate kokku, jättes wiletsale abitarwitajale maksmata, ja arwate, et sellega riigi päästate, kuna aga teiselt poolt miljonite warandused wälja walguwad ja nende uued omanikud naerawad, et nad nii kergelt on saanud teil

naha üle kõrwade tõmmata. Seda teie ei näe.

O. Strandman (töer.): Ma pean kõige pealt wabandama, et ma jälle siin kõnetoolil olen, aga nii kaua, kui eelkõnelejad minu nime tarwitawad, leian ma enesel õiguse olewat sõna tarwitada. Härra Piiskar tõendas siin, et kautsjoni ei ole sisse makstud. Härra Piiskar, wõtke kohe seaduseraamat, mis igal Eesti kodanikul peab olema, ja kui Teie seal leiate, et kautsjon sisse maksetud peab olema, siis ei räägi mina enam sõnagi wastu. (Wahelhüüerahaminister poolt: Ei ole tagatist!) Ei ole tagatist? Kas teab härra Piiskar ja Johanson, wõi keegi teine, et kapitalistlise korra juures suurtööstuse ettevõtetes kusagil maailmas tagatise seismist nõutakse, et töölisel ilma palgata ei jääks. Oleks aga niisugune kord kuskil maksew, siis oleks igatahes teine asi. On aga härra Piiskaril teistsugu tõendusi siis toogu ta need ette. Siin aga astub härra Piiskar oma tuttawa loogikaga ette ja ütleb et niimoodi wiidakse meilt miljardid Inglis- ja Prantsusmaale nii et kõik maailm on juba Eesti miljonitest üle külwatud, see on ülekohus, mida tuleb kinni naelutada jne. Waadake, see on, härra Piiskar, Teile loogika ja demagoogia ka ja mitte midagi muud. (Wahelhüüerahaminister poolt.)

Juhataja K. Wirma: Palun rahu. Peale rkl. Reeseni ja rkl. Palwadre ettepanekute on sisse tulnud liht üleminekuwormel rkl. Pooli poolt. Enne hääletamist kannan ette kõik üleminekuwormelid.

Esiteks rkl. Reeseni ettepanek: „Tööja hoolekandeministri wastust i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise kohta Inglis-Balti tehase suhtes ära kuulates, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse esitaja seletuse mitterahuloldawaks ja nõuab:

1) töökaitse kommissari wastutusele wõtmist tegewuseta oleku pärast ja

2) walib kõigist rühmadest kaks esitajat, kellele ülesandeks tehakse Inglis-Balti tehase tõelikku seisukorda wälja selgitada;

3) sellesse komisjoni kutsuda sama palju wabrikutöoliste esitajaid, kui palju Riigikogu rühmade esitajaid ühes wabrikuwalitsuse esitajatega kokku.

Wabrikuwalitsuse esitajaid kutsuda kaks.

Sellele komisjonile jääb õigus Inglis-Balti tehase saatuse lõpulik otsustamine.“

Siis on rkl. Pool'i liht ülemineku-wormel: „Wabariigi Walitsuse seletust arupärimise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Siis on sisse tulnud motiweeritud ülemineku-wormel rkl. Palwadre poolt: „Töö-hoolekandeministri seletust Inglis-Balti tehases walitsewa olukorra kohta ära kuulates, leiab Riigikogu, et Wabariigi Walitsus peab kiires korras: 1) lahendama omanikuküsimuse nii Inglis-Balti tehase, kui ka teiste hoolekande all olewate endiste Wene aktsiaseltside waranduste suhtes ja 2) kindlustama nende waranduste kõigeotstarbekohasema kasutamise wiisi, mille juures riigi nõudmised nende waranduste wastu tõelikult kindlustatud oleks ja töölistel palga maksmatajätmist karta ei tuleks, ning läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Reesen'i ülemineku-wormelit ei saa ma mitte täies ulatuses hääletamisele panna, sellepärast, et wormelis on öeldud: „Riigikogu nõuab“ jne. Ei põhiseadusest ega ka kodukorras ei leia ma mingit toetust, et seda ülemineku-wormelit niisugusel kujul hääletamisele võiks panna. Teiseks on selle ülemineku-wormeli lõpul öeldud, et sellel walitud komisjonil jääb õigus Inglis-Balti tehase saatust lõpulikult ära otsustada. See on asi, mis kuulub arutamisele seaduste arutamise korras ja mida ma mitte hääletamisele panna ei saa ülemineku-wormelina. Nii et rkl. Reesen'i ettepanekust saaksin hääletamisele panna ainult esimese osa lõpetades sõnadega: „mitte rahuloldawaks.“ Ettepanekuid kawatsen ma hääletada järgmiselt: kõigeesiteks rkl. Reesen'i ülemineku-wormel, siis rkl. Palwadre ülemineku-wormel ja lõpuks rkl. Pool'i liht ülemineku-wormel. Hääletamise motiwiwide kohta on sõna rkl. Tõnissonil.

(J. Reesen (kom.): Ma palun sõna hääletamise motiwiwide kohta. J. Tõnisson (rhw.): Las räägib enne ära.)

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Palwadre poolt esitatud ülemineku-wormel on esimeses kahes osas meie wastuwõetaw. Meie,

rahwaerakondlased, oleme juba warem selle peale tähelpanu juhtinud, et Inglis-Balti tehaseasi lahendada tuleks riiklistes huwides ja ka töö-hoolekande küsimuste alal. Kui ülemineku-wormelis öeldakse, et riigi huwisid kindlustada tahetakse, siis oleme meie sellega sisuliselt täiesti päri. Muud kui meie arwame, et meie niisuguse ülemineku-wormeliga ei saa mitte kõike ära tähendada, mis selle asja lahendamisel waja oleks. Kui asja sisulisele lahendamisele tahetakse asuda, siis ei saa seda teha mitte walitsemise korras, waid seadusandlisel teel, millise nõudmisega Riigikogu poole tuleb pöörata. Teine küsimus, mis tänase arupärimisega ühenduses on, on tööliste palgaküsimus. Selle küsimuse lahendamine on iseenesest mõista walitsuse ülesanne. Meie arwame, et tänased läbirääkimised Wabariigi Walitsusele on näidanud, kui tähtis on seda asja tõsisele kaalumisele wõtta. Selle juures ei ole meil mitte tarwis walitsusele iseäralisi ülesandeid ära näidata, waid Wabariigi Walitsusel peab pärast tänaseid arutusi iseäranis selge olema, mis siin asjaolude parandamiseks tuleks teha. Meie arwame aga, et neid üldiseid riiklisi huwisid, mis ära tähendatud ülemineku-wormeli esimeses osas, ei saa mitte siduda tööliste palgaküsimusega. Wabariigi Walitsusel tuleb kahtlemata tarwitada seadusandlikku teed omanikuküsimuse lahendamisel, aga walitsemise korras wõib ta lahendada tööliste palgaküsimust ja tööliste huwisid kaitssta. Ja selles mõttes ainult oleme meie liht ülemineku-wormeli poolt, kuna aga sellega mitte öeldud ei ole, nagu ei saaks meie sotsiaaldemokraatide poolt esitatud ülemineku-wormeliga sisuliselt päri olla.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Reesen'il hääletamise motiwiwide kohta. (J. Reesen (kom.) kohalt: Kas resolutsiooni muutmiseks sõna ei saa?) Ei, sõna saab ainult hääletamise motiwiwide kohta.

Panen hääletamisele rkl. Reesen'i ülemineku-wormeli esimese osa sõnadeni „ja nõuab“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel tagasi lükatud. Panen hääletamisele rkl. Palwadre ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Mul on raske otsustada, sellepärast palun hääled ära lugeda. (Hääletatakse, loetakse hääl.) Rkl. Palwadre üle-

mineku-wormel on poolt saanud 19 häält, vastu — 21, seega tagasilükatud.

Nüüd panen hääletamisele liht ülemineku-wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on poolt saanud 23 häält, vastu — 19, seega on liht ülemineku-wormel vastu võetud.

Koosolek on niikaua kestnud, et oleks aeg waheaega määrata. (Wahelhiided: Lõpetada!) On tehtud ettepanek koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on koosoleku lõpetamise poolt. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2 päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Bergman.**